

Eerde, Kasteel Eerde
Gemeente Ommen (Ov.)
IVO-P met doorstart naar DO
Steekproefrapport 2011-03/14

Eerde, Kasteel Eerde
Gemeente Ommen (Ov.)
IVO-P met doorstart naar DO

Een onderzoek in opdracht van
VBW Architecten

Steekproefrapport 2011-03/14
ISSN 1871-269X

auteur: drs. J.W. van Dalftsen (archeoloog)
bijdrage van: drs. J. Bongers (fysisch geograaf)
autorisatie: dr. J. Jelsma (senior-archeoloog)

Foto's en tekeningen zijn gemaakt door
De Steekproef bv, tenzij anders vermeld.

© De Steekproef bv, Utrecht, juni 2011

Niets uit deze uitgave mag worden
vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt zonder
bronvermelding.

De Steekproef bv aanvaardt geen
aansprakelijkheid voor eventuele schade
voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of
het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

De Steekproef bv
Archeologisch Onderzoeks- en Adviesbureau
Hogeweg 3
9801 TG Zuidhorn

Laan van Chartroise 174
3552 EZ Utrecht

telefoon	030 - 8200534
fax	030 - 8200536
internet	www.desteekproef.nl
e-mail	info@desteekproef.nl
kvk	02067214

Inhoudsopgave

Samenvatting

Administratieve gegevens plangebied

1. Inleiding.....	1
1.1 Ligging van het plangebied.....	1
1.2 Vraagstelling.....	2
2. Vooronderzoek.....	3
2.1 Fysische geografie	3
2.2 Historisch overzicht kasteel Eerde	4
2.3 Historische Geografie.....	5
2.4 Archeologie.....	5
2.5 Verwachtingsmodel.....	6
3. Werkwijze.....	7
4. Resultaten van het onderzoek.....	9
4.1 Beschrijving van de werkputten uit het IVO-P.....	9
4.2 Beschrijving van de werkputten uit het DO.....	12
4.3 Fysische geografie.....	13
4.4 Sporen en structuren.....	14
4.5 Verbinding van de sporen tot structuren.....	22
4.6 Vondsten.....	24
5. Synthese.....	34
6. Conclusie.....	38
6.1 Beantwoording onderzoeksvragen:.....	38

Literatuurlijst

Bijlage 1: Archeologische Periode-indeling

Bijlage 2: Allesporenkaart IVO-P

Bijlage 3: Allesporenkaart DO

Bijlage 4: Allesporenkaart, IVO-P en DO gecombineerd

Bijlage 5: Detail werkputten 1 en 8 allesporenkaart IVO-P

Bijlage 6: Detail werkputten 2, 5 en 7 allesporenkaart IVO-P

Bijlage 7: Detail werkputten 3, 4 en 6 allesporenkaart IVO-P

Bijlage 8: Structurenlijst

Bijlage 9: Sporenlijst IVO-P

Bijlage 10: Sporenlijst DO

Bijlage 11: Vondstenlijst IVO-P

Bijlage 12: Vondstenlijst DO

Bijlage 13: Determinatielijst]

Samenvatting

In opdracht van VBW Architecten is een inventariserend archeologisch veldonderzoek door middel van proefsleuven (IVO-P) uitgevoerd ten oosten van het kasteel Eerde te Eerde, gemeente Ommen. Naar aanleiding van de resultaten van het IVO-P is besloten een doorstart te maken naar een definitief onderzoek (DO). Het IVO-P heeft plaatsgevonden van 4 april tot en met 8 april 2011; het DO van 19 april tot en met 21 april 2011 en van 9 mei tot en met 11 mei 2011.

De aanleiding voor het onderzoek is de nieuwbouw van een lokalencomplex voor de internationale school die in het kasteel is gevestigd. Door de bouwwerkzaamheden zouden de archeologische resten in de bodem vernietigd worden. Wegens de hoge archeologische en historische waarde van het terrein is door de bevoegde overheid besloten dat archeologisch (voor-) onderzoek noodzakelijk was.

Tijdens het onderzoek zijn sporen aangetroffen van 14e eeuwse grachten die een complex grachtenstelsel vormen van vier concentrische grachten rond het kasteel met diverse vertakkingen. De grachten worden in de 14e eeuw gedateerd op basis van het Siegburg steengoed dat is aangetroffen in de grachten. Deze fase wordt opgevolgd door een fase met één bredere en diepere gracht in de 15e t/m de 17e eeuw. Aansluitend wordt het terrein opgehoogd en geëgaliseerd. Dit sluit aan met de bouw van het 18e eeuwse landhuis dat er nu nog staat.

Het onderzoek heeft aangetoond dat de ontwikkeling van het kasteel duidelijke overeenkomsten vertoont met de kastelen in de regio en met de ontwikkeling van kastelen in Nederland in het algemeen.

Advies

Het deel van het plangebied dat door middel van het DO vlakdekkend is onderzocht, kan worden vrijgegeven voor de bouw van het klaslokalencomplex. Voor de overige delen van de tuin geldt dat het onderzoek heeft aangetoond dat ondanks de vele ingrepen, bodemverstoringen en herinrichtingen, er toch intacte archeologische sporen in de bodem aanwezig zijn. Deze sporen vertellen veel over de geschiedenis van het kasteel en dienen daarom in de bodem behouden te blijven. Hier wordt behoud *in situ* geadviseerd. Indien behoud *in situ* niet mogelijk is, wordt archeologisch onderzoek geadviseerd. Aanvullend archeologisch onderzoek kan inzicht geven in de gehele inrichting van het terrein door de eeuwen heen. Hierbij kan bijvoorbeeld worden gekeken naar de verbinding en de fasering van de grachten, de ontwikkeling van de bijgebouwen en hoe het kasteel zelf is ontwikkeld.

Figuur 1: Ommen, Kasteel Eerde: het plangebied tijdens de start van het IVO-P. De foto is genomen richting het zuiden.

Administratieve gegevens plangebied

Provincie	Overijssel
Gemeente	Ommen
Plaats	Ommen
Toponiem	Kasteel Eerde
Kaartblad	22
Coördinaten plangebied Centrumcoördinaat	227.447 / 500.126
Hoekpunten	NW: 227.418 / 500.199; NO: 227.500 / 500.177; ZW: 227.397 / 500.089; ZO: 227.463 / 500.068
Oppervlakte van het plangebied	0.85 ha
Oppervlakte van het onderzoeksgebied	2150 m ² (dit is in het DO onderzocht).
Uitvoering veldwerk	IVO-P: 4 t/m 8 april 2011; DO: 19 t/m 21 april 2011 en 9 t/m 11 mei 2011.
Bevoegde overheid	Gemeente Ommen
Adviseur namens de bevoegde overheid	Oversticht, vertegenwoordigd door mevr. drs. M. Nieuwenhuis
Opdrachtgever	VBW Architecten, vertegenwoordigd door dhr. J. Jeuken
OM-nummers	IVO-P: 45995, DO: 46299
ISSNnr.	1871 - 269X
Uitvoerder	De Steekproef bv
Steekproef projectcode	2011-03/14
Geomorfologische context	Dekzandrug, al dan niet bedekt met oud bouwlanddek Vlakte van ten dele verspoelde dekzanden
NAPhoogte maaiveld	6,4 meter boven het NAP
Maximale diepte onderzoek	Circa 2 meter onder maaiveld.
Huidig grondgebruik	Gazon en tuin met leslokalen.
Beheer en plaats van documentatie	Archeologisch depot van de provincie Overijssel, Deventer; De Steekproef bv, Utrecht; E-Depot; Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort

1. Inleiding

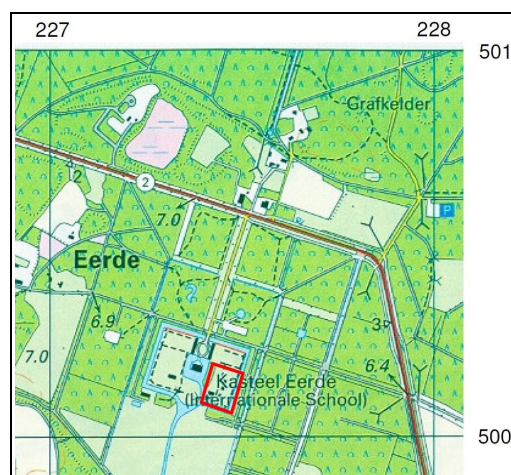
In opdracht van VBW Architecten, vertegenwoordigd door de heer J. Jeuken, is een inventariserend archeologisch veldonderzoek door middel van proefsleuven (IVO-P) uitgevoerd ten oosten van het kasteel Eerde te Eerde, gemeente Ommen. In het kasteel is tegenwoordig de Internationale School Eerde gevestigd. Deze school heeft op het kasteelterrein direct ten oosten van het kasteel een aantal lesgebouwen staan. Het vervangen van de oude gebouwen voor een nieuw complex met klaslokalen vormt de aanleiding van het onderzoek.

Het doel van het IVO-P was om de archeologische resten te waarderen en om een selectiebesluit van het bevoegd gezag over het al dan niet opgraven van het terrein mogelijk te maken. Op basis van de resultaten van het IVO-P is na afronding van het onderzoek door het bevoegd gezag besloten dat een definitief onderzoek (DO, opgraving) noodzakelijk is. Dit onderzoek kon direct na afronding van het IVO-P plaatsvinden onder hetzelfde programma van eisen (PvE). Het onderhavig rapport behandelt de resultaten van zowel het IVO-P als het DO waarbij de beide onderzoeken als één opgraving worden beschouwd.

Het IVO-P heeft plaatsgevonden van 4 tot en met 8 april 2011. Het DO heeft plaatsgevonden van 19 tot en met 21 april 2011 en van 9 tot en met 11 mei 2011. De beide onderzoeken zijn uitgevoerd conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, versie 3.2 (KNA; Centraal College van Deskundigen 2010) en conform het Programma van Eisen (PvE) dat voor dit onderzoek is opgesteld door ADC Archeoprojecten, drs. P.C. de Boer (De Boer 2007). Het veldwerk is uitgevoerd door drs. E. Hoven (senior-archeoloog en projectleider), E. de Nes MA (archeoloog), drs. J.W. van Dalfsen (archeoloog) en drs. J. Bongers (fysisch geograaf).

1.1 Ligging van het plangebied

Kasteel Eerde ligt in het buurtschap Eerde circa 5 km ten zuidoosten van Ommen. Het plangebied ligt binnen de 18^e eeuwse buitengracht van kasteel Eerde, direct ten oosten van het kasteelgebouw (zie Figuur 2). Ten tijde van het veldonderzoek was het plangebied deels bebouwd met de oude klaslokalen en daarnaast ingericht als gazon geflankeerd door bomen en struiken (zie Figuren 1 en 6).

Figuur 2: Ommen, kasteel Eerde: topografische Kaart van kasteel Eerde. Het plangebied is rood omkaderd. De afbeelding is naar het noorden gericht.

1.2 Vraagstelling

Algemene onderzoeksvragen:

- Zijn er bewoningssporen aanwezig? Zo ja, wat is de aard, functie, gaafheid, kwaliteit, datering, fasering en conserveringstoestand van deze sporen?
- Zijn er nog resten van voorganger(s) van het huidige kasteel in de ondergrond bewaard gebleven? Maakt een voorburcht deel uit van het complex? Gaat het hier om een kasteel met een complex grachtensysteem?
- Zijn er resten van aan het huidige complex gerelateerde sporen en structuren aanwezig die tot de tuinrichting behoren (plantbedden, boomgaten, waterleidings-systemen, vijvers, funderingen van tuinornamenten, follies, etc.)?
- Waar zijn nog muurresten en/of uitbraaksleuven aanwezig?
- Wat is de datering van aanwezige muurresten?
- Wat is de ruimtelijke spreiding van de muurresten, zowel verticaal als horizontaal?
- Kunnen uitspraken gedaan worden over de oorspronkelijke functie van de gebouwde elementen? Wat was de functie van het complex in termen van weerbaarheid versus bewoning?
- Zijn uitspraken mogelijk over de bouw- en sloopgeschiedenis van de structuur waartoe de muurresten behoren?
- Kunnen de aangetroffen archeologische resten iets zeggen over de oorspronkelijke lay-out van het kasteel Eerde?
- Zijn er aanwijzingen voor eerdere bewoning op de plaats van het kasteel?
- Zijn organische resten bewaard gebleven? Zo ja, wat is de kwaliteit en kunnen deze resten iets zeggen over het natuurlijke milieu, status, eetgewoonten en/of de verbouw van gewassen? Kunnen deze ook iets zeggen over de soorten planten, struiken en bomen die deel uitmaakten van de tuin?

Specifieke onderzoeksvragen tijdens het aantreffen van een of meerdere grachten:

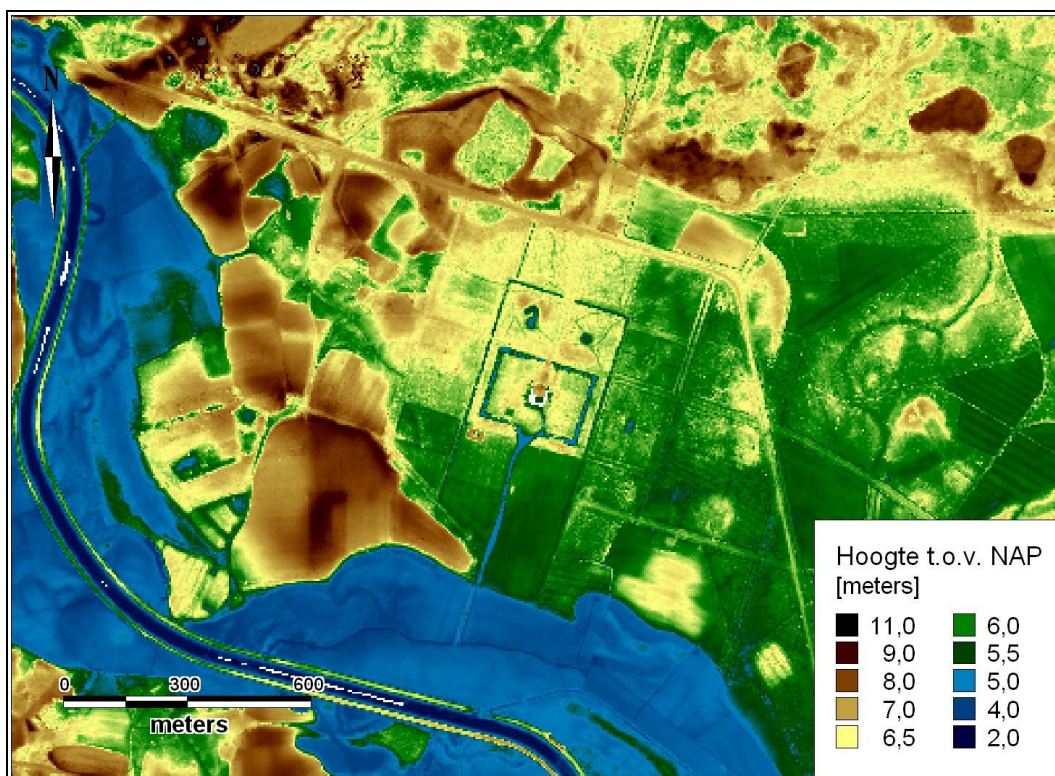
- Wat zijn de ruimtelijke dimensies van eventueel aan te treffen gracht(en)?
- Gaat het hier om een complex grachtensysteem zoals bijvoorbeeld bij de kastelen Eelde, Kuinre, Ramele en Voorst zijn aangetroffen?
- Wat is de datering voor de aanlegfase, voor de gebruiksfase en voor de eindfase van de gracht?
- Bevat de gracht ook vondstmateriaal, en zo ja, is dit geclusterd in bepaalde delen van de gracht?
- Zijn op basis van de samenstelling van het vondstmateriaal uitspraken mogelijk over milieu, status, eet- en leefgewoonten?
- Zijn er ook beschoeiingen aanwezig? Zo ja, hoe zijn deze geconstrueerd? Is hierin een fasering te onderscheiden? Welke houtsoorten zijn gebruikt?

2. Vooronderzoek

2.1 Fysische geografie

door: drs J. Bongers

Kasteel Eerde ligt in een relatief laag gelegen gebied langs het stroomdal van de Regge. Op de bodemkaart is het terrein gekarteerd als een beekerdgrond (pZg23). Er is wel bodemvorming geweest, maar het was niet voldoende (lang) droog voor podzolering. Verder zuidoostelijk van het gebied liggen zandkoppen die door hun hogere ligging wel voldoende droog geweest zijn voor podzolering. Westwaarts liggen tussen het kasteel en de Regge relatief hoge zandkoppen (zie Figuur 3). Volgens de bodemkaart liggen hier hoge zwarte enkeerdgronden (zEZ21). Waarschijnlijk is daar langdurig geakkerd waarbij men de bodemvruchtbaarheid op peil heeft gehouden door middel van plaggenbemesting. Noordelijk van het kasteel ligt een gebied met een grillig reliëf dat op de bodemkaart als vaaggronden gekarteerd is. Dit zijn waarschijnlijk stuifzanden die doorgaans door overbeweiding tijdens de middeleeuwen ontstaan zijn.

Figuur 3: Ommen, Kasteel Eerde: hoogtekaart gemaakt met behulp van het Actueel Hoogtebestand Nederland. In het midden zijn de contouren van de tegenwoordige gracht herkenbaar met daarbinnen het kasteel. De kaart is gericht op het noorden.

Op de bodemkaart wordt het terrein van kasteel Eerde aangeduid als 'vergraven'. Op de hoogtekaart is zichtbaar dat dit terrein vergeleken met de omgeving relatief vlak is. Opvallend is het abrupte hoogteverschil langs de oostelijke en zuidelijke rand van het terrein (zie Figuur 3). Blijkbaar heeft men in het verleden dit gebied geëgaliseerd.

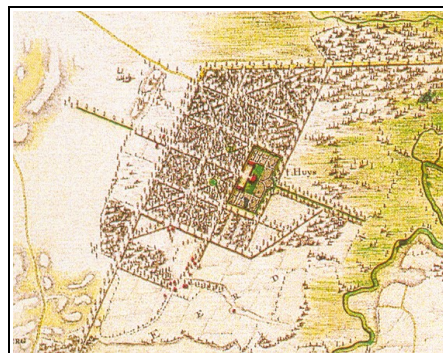
Daarbij lijkt grond noordelijk van het terrein te zijn afgegraven ten behoeve van ophoging op het terrein zelf. Mogelijk is ook grond gebruikt die vrij kwam bij het graven van de gracht. De bodemingrepen zullen zijn uitgevoerd ter egalisatie, maar mogelijk ook ten behoeve van ophoging ter bestrijding van wateroverlast.

Gezien de ligging te midden van (natuurlijke) zandkoppen zal de rivier de Regge niet door het terrein van kasteel Eerde gelopen hebben sinds de laatste ijstijd.

2.2 Historisch overzicht kasteel Eerde¹

Het tegenwoordige huis van Eerde dateert van 1715 en werd gebouwd op de locatie van een voorganger. De eerste bronnen waarin over het huis Eerde gesproken wordt, dateren van 1232/1233. Aan de vooravond van de slag bij Ane in 1227 verzamelde de bisschop-landheer zijn legermacht bij het huis Eerde. Een kleine eeuw later heeft Johan Rading schout van Vollenhove de novale tienden van het huis 'Hengelere' in de buurtschap Eerde in pacht genomen van het Deventer kapittel. Vermoedelijk is Hengelere een oudere naam voor het huis Eerde.

Rond 1350 kwam het kasteel in bezit van Evert van Essen. Vanuit het kasteel terroriseerde hij als roofridder de kooplieden over de rivier de Regge en het land. Omdat de steden Deventer en Zwolle hier problemen van ondervonden werd het huis in 1380 belegerd en ingenomen. In de periode tussen 1380 en 1708 veranderde het huis Eerde regelmatig van eigenaar en werd het af en toe bewoond. In 1708 was het Johan Warner van Pallandt die het huis wilde kopen van Adriana Geertruid van Renesse wier schulden te hoog waren opgelopen om te kunnen voldoen aan de hypotheeklasten van het kasteel. Van Pallandt liet het oude huis afbreken en kon er met buitgelden uit de Spaanse successie-oorlog een nieuw huis neerzetten te midden van een groots aangelegd park. Het nu nog bestaande huis was in 1715 gereed. Tot aan 1965 is het kasteel in bezit geweest van de familie Van Pallandt. Aan het begin van de 20e eeuw raakte de toenmalige eigenaar, Philip Dirk van Pallandt, in contact met de 'Orde van de Ster van het Oosten' waarbij hij zich in 1920 aansloot. De leider van de orde, Krishnamurti, bezocht Eerde voor het eerst in 1921 en vanaf 1924 werden er regelmatig "Sterkampen" gehouden. In datzelfde jaar schonk Van Pallandt zijn gehele bezit aan de orde. In 1929 ontbond Krishnamurti de Orde van de Ster waarna het huis in 1931 weer terugkeerde in eigendom van Van Pallandt. In 1934 stond van Pallandt het huis af aan de Quakers die er een internationale school vestigden. Na een onderbreking gedurende de oorlogsjaren is de school er nog steeds gevestigd.

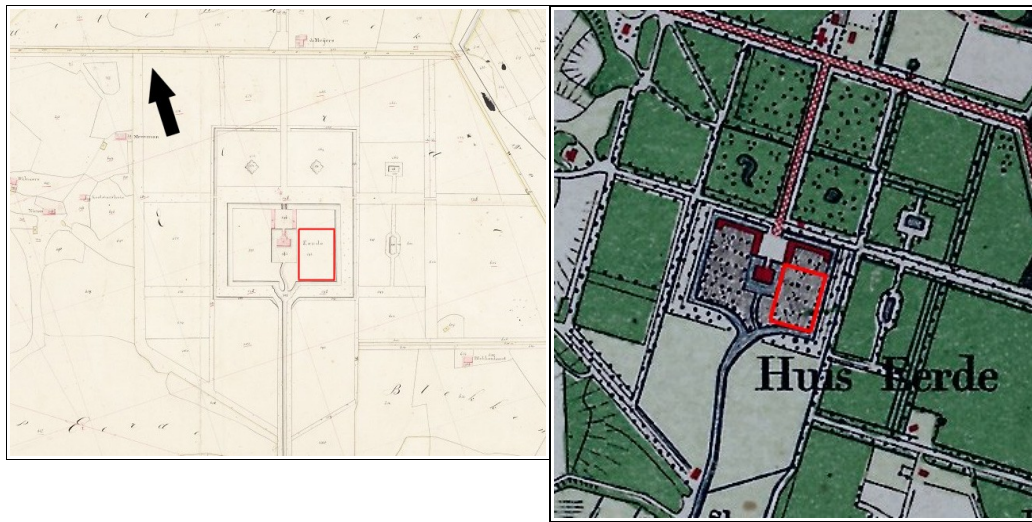

Figuur 4: Ommen, Kasteel Eerde: Hottingerkaart uit circa 1796. Het kasteel, de tuin en het park zijn goed te zien. Het noorden is naar links.

¹ Deze gehele paragraaf is gebaseerd op het onderzoek van Gevers en Mensema, (Gevers & Mensema 2005, 265-271)

2.3 Historische Geografie

Voor de locatie van kasteel Eerde is vanaf de late 18e eeuw historisch kaartmateriaal beschikbaar. Op alle kaarten staat het kasteel prominent aangegeven. Op de Hottingerkaart (Figuur 4) is het kasteel met de bijgebouwen duidelijk te onderscheiden en zijn ook de tuinen en parken rond het kasteel goed te zien. Op militair topografische kaarten uit de late 19^e en begin 20^e eeuw staan op de plek van het plangebied bomen aangegeven (zie Figuur 5). De enige bebouwing die op kaartmateriaal (pas vanaf 1986) te zien is in het plangebied zijn de lokaalgebouwen die nu vervangen worden.

Figuur 5: Ommen, Kasteel Eerde: Links een uitsnede van de kadastrale minuut uit 1811-1832 en rechts een topografisch militaire kaart uit 1896. Op de beide kaarten is het plangebied in rood aangegeven. De pijl geeft het noorden aan (bron: watwaswaar.nl).

2.4 Archeologie

Op de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) ligt het onderzoeksgebied in een terrein van hoge archeologische waarde. Binnen het Centraal Monumenten Archief (CMA) van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE), is het kasteel en de grond binnen de grachten als zodanig bekend (monumentnr. 13316). Uit het gebied zelf zijn geen archeologische vondstmeldingen bekend in het Centraal Archeologisch Archief (CAA). In de directe omgeving van het kasteel zijn geen andere archeologisch waardevolle terreinen of archeologische waarnemingen gemeld².

Er heeft in het plangebied één archeologisch onderzoek plaatsgevonden, een inventariserend archeologisch veldonderzoek door de Steekproef bv (Vissinga 2006). Tijdens het onderzoek is door middel van zes boringen de bodemopbouw bestudeerd op gaafheid. Daarnaast is de opgeboorde grond onderzocht op archeologische indicatoren, zoals bewerkt en verbrand vuursteen, bot, aardewerk en houtskool. Tijdens dit onderzoek is geconstateerd dat de bodem tot in de natuurlijke ondergrond verstoord is en dat daarom de kans op intacte archeologische sporen zeer klein is. Op basis van de vondst van een baksteen en het vermoeden van een structuur in de bodem is geadviseerd om een deel van het plangebied verder archeologisch te onderzoeken.

² Bron: ARCHIS II

2.5 Verwachtingsmodel

Uit het vooronderzoek blijkt dat in de directe omgeving van het plangebied al sinds de 13^e eeuw en mogelijk al eerder een kasteel heeft gestaan. Het is mogelijk dat in het plangebied resten van fundamenteën en andere sporen gerelateerd aan bebouwing terug te vinden zijn van voorgangers van dit kasteel of bijgebouwen. Uit het historisch kaartmateriaal blijkt echter dat het plangebied onbebouwd is geweest sinds het einde van de 18^e eeuw. De verwachting is dat het huidige kasteel gebouwd is op de locatie van de voorgangers. Het is echter wel te verwachten dat binnen het plangebied nog sporen van grachten en grachtenstelsels terug te vinden zijn die te koppelen zijn aan de voorgangers van het huidige kasteel Eerde. Gezien de diepe verstoring van de grond die is waargenomen tijdens het booronderzoek zullen andere minder diep gelegen sporen waarschijnlijk grotendeels verstoord zijn. Daarnaast is het mogelijk dat in het plangebied ook sporen gerelateerd aan de 18^e eeuwse tuinrichting aan te treffen zijn.

Figuur 6: Ommen, Kasteel Eerde: het kasteel op een luchtfoto met het plangebied in rood aangegeven (bron: GoogleEarth). De afbeelding is naar het noorden gericht en verschaald.

3. Werkwijze

Voor het IVO-P zijn in het PvE vier proefsleuven voorgeschreven waarmee een totaal oppervlak van 840 m² onderzocht wordt. Dit resulteert in een dekkingsgraad van 10%. Door de verschillende gebouwen en door begroeiing (bomen en struikgewas) was het echter niet mogelijk de putten exact aan te leggen zoals gepland in het PvE. Tijdens het IVO-P zijn in totaal 8 proefsleuven aangelegd. Proefsleuf 1 is naar het noorden verplaatst, want de geplande ligging ging door een toegangspad en bosrand heen. De proefsleuf heeft wel de voorgeschreven omvang gekregen. Proefsleuven 2 en 3 zijn op de geplande locaties gegraven maar door de bestaande bebouwing zijn deze in een oostelijk en westelijk deel onderverdeeld. Het deel onder de bebouwing kon niet opgegraven worden en deze proefsleuven hebben daarom niet de voorgestelde omvang gekregen. Proefsleuf 4 is eveneens naar het noorden verplaatst en daarnaast ook behoorlijk ingekort. De reden hiervoor is dat de voorgestelde locatie midden in een bossage ligt. Werkputten 5 t/m 8 zijn aangelegd ter controle van de oriëntatie van de aangetroffen sporen en om de vereiste dekkingsgraad te behalen.

Figuur 7: Ommen, Kasteel Eerde: start van het onderzoek. Het terrein is afgezet met signaleringslint en Werkput 1 is uitgezet met jalons. Het kijkgat in Werkput 1 is net aangelegd.

De proefsleuven zijn aangelegd door een kraan met een gladde bak waarbij laagsgewijs is gegraven tot de C-horizont werd bereikt. Tijdens de aanleg is gelet op mogelijke sporen, losse vondsten en vondstconcentraties in de lagen boven de C-horizont. Daarnaast zijn het vlak en de stort onderzocht met een metaaldetector. Na het nemen

van de vlakfoto's zijn de proefsleuven gedocumenteerd en vervolgens digitaal ingemeten met een Robotic Total Station (RTS). Ten behoeve van het fysisch-geografisch onderzoek zijn in de eerste vier werkputten elke vijf meter kolommen van een meter breed opgeschaafd en gedocumenteerd. Aansluitend is, waar nodig, een tweede vlak aangelegd om de interpretatie van de sporen te controleren. De aangetroffen sporen zijn selectief gecoupeerd. Kleine sporen zijn handmatig gecoupeerd en gedocumenteerd, grote sporen zijn machinaal gecoupeerd. Wegens instabiliteit van de bodem is er voor gekozen om de grote sporen trapsgewijs te couperen. Dit vergroot de stabiliteit van de bodem en daarmee de veiligheid. De grote sporen zijn vervolgens fotogrammetrisch gedocumenteerd. Hiervoor zijn in het spoor per trap vier targets aangebracht die met de RTS zijn ingemeten. Met behulp van de meetgegevens is het mogelijk om de foto's van de coupe te onthoeken en digitaal te tekenen. De sporen zijn niet afgewerkt. Na afronding van het onderzoek zijn de proefsleuven dichtgedraaid en aangereiden.

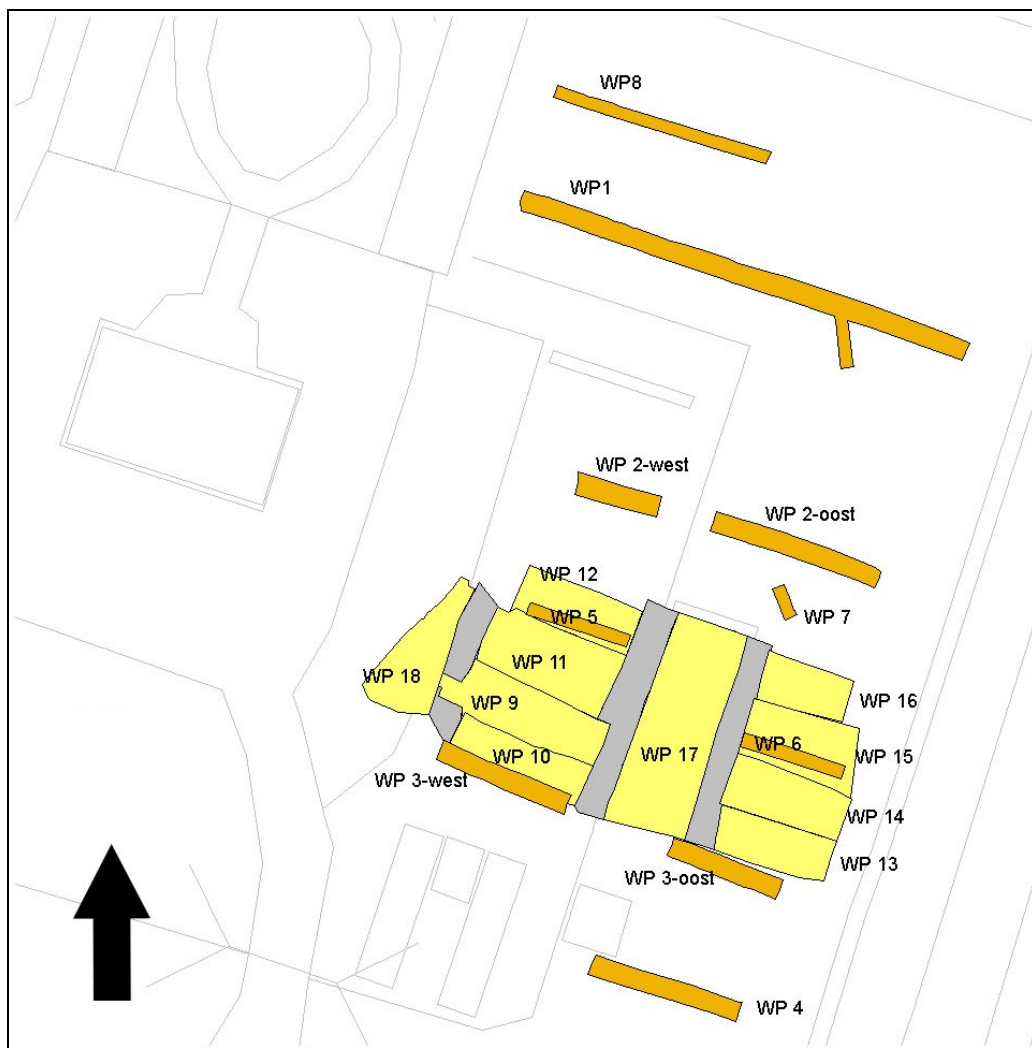
Voor het DO is hetzelfde PvE van kracht als voor het IVO-P. De aanpak verschilt in die zin dat het onderzoeksgebied nu vlakdekkend onderzocht moet worden. Het onderzochte gebied is echter wel beperkt tot het gebied dat verstoord gaat worden door de grondverbeteringen en funderingswerkzaamheden die benodigd zijn voor de bouw van het lokalencomplex. Dit betekent dat niet het gehele plangebied vlakdekkend is onderzocht. Wegens de nog aanwezige bebouwing en bomen tijdens het begin van het DO en om logistieke redenen, is besloten om vier werkputten ten westen (werkputten 9 t/m 12) en vier werkputten ten oosten (werkputten 13 t/m 16) van de toen nog staande bebouwing aan te leggen. Na de sloop van de bebouwing is werkput 17 aangelegd op de locatie van deze voormalige bebouwing. Na het kappen van de bomen en het verwijderen van de boomstobben aan de westkant van het onderzoeksgebied is hier de laatste werkput, werkput 18, aangelegd. De administratie uit het IVO-P is meegenomen in het DO, dat wil zeggen, de spoornummers, vondstnummers, fotonummers en werkputnummers zijn doorgenummerd. De werkputten zijn op dezelfde manier aangelegd en onderzocht als de proefsleuven met dat verschil dat nu alle sporen zijn gecoupeerd en afgewerkt. Hierbij is net als tijdens het IVO-P er voor gekozen grote sporen machinaal te couperen en kleine sporen handmatig. De grote sporen zijn fotogrammetrisch gedocumenteerd. Kleine sporen gefotografeerd, getekend (schaal 1:20) en afgewerkt. De coupespijkers zijn digitaal ingemeten. De oude werkputten uit het IVO-P die binnen het onderzoeksgebied van het DO liggen zijn heropend om alsnog de sporen af te werken.

4. Resultaten van het onderzoek

4.1 Beschrijving van de werkputten uit het IVO-P

Werkput 1

De werkput is oost-west georiënteerd, 62 meter lang en 3 meter breed. Het vlak is aangelegd in de top van C-horizont op ca 1 meter diepte onder het maaiveld. Er zijn 17 sporen aangetroffen in de werkput die de nummers 1 t/m 17 hebben gekregen. Spoornummers 1 t/m 3 zijn drie lineaire sporen die behoren tot één lineaire structuur met een noordwest-zuidoost oriëntatie. Spoornummers 4 t/m 12 zijn deels lineair en deels onregelmatig van vorm. Door het onduidelijke beeld dat deze sporen geven is besloten hier een tweede vlak aan te leggen. Na aanleg van dit vlak blijkt dat een deel van de sporen toe te wijzen is aan een verstoring die op een lineaire structuur is gelegen. Deze structuur heeft een noordwest-zuidoost oriëntatie.

Figuur 8: Ommen, Kasteel Eerde: overzicht van de werkputten. De donkergele zijn de werkputten uit het IVO-P, de lichtgele zijn de werkputten uit het DO. De grijze delen konden wegens kabels en leidingen niet opgegraven worden.

Spoornummer 13 is een half rond spoor. Spoornummer 14 is een onregelmatig gevormd spoor. Spoornummer 15 is een smal lineair spoor met een noord-zuid oriëntatie. Spoornummer 16 is een rechthoekig spoor met veel aardewerk vondstmateriaal. Spoornummer 17 is een lineaire structuur met een oostnoordoost-westzuidwest oriëntatie. Om de oriëntatie van het spoor te bevestigen is op 45 meter vanaf het begin van Werkput 1, een kleine sleuf van 8 meter lang en 2 meter breed gegraven aan de zuidkant van de werkput richting het zuidwesten. Hiermee is de oriëntatie van Spoor 17 nauwkeuriger bepaald. Er zijn in de werkput 5 kolommen ten behoeve van het fysisch-geografisch onderzoek opgenomen met de kolomnummers 1 t/m 5.

Werkput 2

Vanwege de aanwezige bebouwing is deze werkput in twee delen opgesplitst, een oostelijk en een westelijk deel, beiden zijn oost-west georiënteerd.

Werkput 2-oost is 23 meter lang en 3 meter breed. Vanwege een instabiele wand in het oostelijke deel van de put is besloten op die locatie de put iets te verbreden. Halverwege de put is een rioolbuis aangetroffen. Het betreft een droogstaande gresbuis met een diameter van 30 cm. Er zijn vier sporen aangetroffen die de nummers 18 t/m 21 hebben gekregen. Spoornummers 18 en 19 zijn twee parallel lopende lineaire sporen met een noord-zuid oriëntatie en een breedte van circa 80 cm. Spoor 20 is een lineaire structuur, deze heeft een noordoost-zuidwest oriëntatie. Spoor 21 is lineair spoor dat aan drie kanten door de grens van de werkput wordt afgesneden. Er zijn twee profielkolommen opgenomen, met de nummers 6 en 7.

Werkput 2-west is 13 meter lang en 3 meter breed. Het vlak is aangelegd op 1,10 meter onder maaiveld in de top van de C-horizont. Er is één profielkolom uitgezet met kolomnummer 8. Spoor 22 is het enige spoor dat in de werkput is aangetroffen. Het betreft een lineair spoor aangetroffen met een noord-zuid oriëntatie.

Werkput 3

Werkput drie is net als werkput 2 opgedeeld in een oostelijke en een westelijke werkput aan weerszijden van de bebouwing. De werkputten zijn beiden oost-west georiënteerd.

Werkput 3-oost is 22 meter lang en 3 meter breed. Het vlak ligt in de top van de C-horizont op ongeveer 1 meter onder maaiveld. In het vlak is één grote verkleuring aangetroffen, centraal in de put. Deze verkleuring is circa 4-5 meter in diameter en is onregelmatig gevormd met huneuze donkere vlekken en uitgeloopte lichtgrijze vlekken. De verkleuring is geïnterpreteerd als een boomval en heeft daarom geen spoornummer gekregen. Om dit te controleren is een tweede vlak aangelegd waarbij het vlak circa 10 cm is verdiept. Hieruit blijkt dat de eerste interpretatie correct is. De verkleuring is ondiep en erg onregelmatig. Er zijn geen sporen aangetroffen in deze werkput. Wel zijn er twee profielkolommen met de nummers 9 en 10 opgenomen voor het fysisch-geografisch onderzoek.

Werkput 3-west is 19 meter lang en 3 meter breed. Het vlak in het westelijk deel is 120 cm onder maaiveld aangelegd in de C-horizont. Er is een breed lineair spoor aangetroffen met een noordwest-zuidoost oriëntatie, dat het spoornummer 26 heeft gekregen. In het midden van de werkput zijn op een diepte van 60 cm een gasleiding en electriciteitskabels aangetroffen. Deze staan niet aangegeven op de Klic-melding en

waren ook niet bekend bij de beheerder van kasteel Eerde. De leidingen zijn noordwest-zuidoost georiënteerd en hebben een aftakking naar het zuidwesten. Rond de leidingen is een dam van circa 1 meter breed blijven staan waarachter de werkput verder is aangelegd. In dit oostelijke deel van de werkput is het vlak aangelegd op een diepte van 1,10 meter onder maaiveld. Er zijn drie sporen aangetroffen die de spoornummers 23 t/m 25 hebben gekregen. Ter controle is dit deel van de werkput verdiept tot een tweede vlak. Hier komt een breed lineair spoor uit dat het spoornummer 37 heeft gekregen. Dit spoor heeft een noordoost-zuidwest oriëntatie. In de werkput zijn twee profielkolommen opgenomen met de nummers 13 en 14.

Werkput 4

De werkput is oost-west georiënteerd, 22 meter lang en 3 meter breed. Er zijn twee profielkolommen opgenomen met de kolomnummers 11 en 12. Het vlak ligt op 1 meter onder maaiveld in de top van de C-horizont. Er is één spoor aangetroffen in het westen van de werkput dat het spoornummer 27 heeft gekregen. Het betreft een lineair spoor met een noordwest-zuidoost oriëntatie. Er zijn geen andere sporen of verstoringen waargenomen in het vlak.

Werkput 5

De werkput is oost-west georiënteerd, 15 meter lang en 2 meter breed. Het vlak ligt op 80 cm onder maaiveld in de top van de C-horizont. Er zijn twee sporen aangetroffen die de nummers 28 en 29 hebben gekregen. Spoor 28 is een breed lineair spoor dat noord-zuid is georiënteerd. Het spoor oversnijdt Spoor 29, een 90 cm breed lineair spoor met een noordoost-zuidwest oriëntatie. In de werkput zijn geen profielkolommen opgenomen.

Werkput 6

De werkput is oost-west georiënteerd, 14 meter lang en 2 meter breed. Het vlak ligt in de top van de C-horizont op 1,10 meter onder maaiveld. In het vlak zijn geen sporen waar te nemen. Er zijn in de werkput geen profielkolommen opgenomen.

Werkput 7

De werkput is noordwest-zuidoost georiënteerd, 6 meter lang en 2 meter breed. In het noord-westelijke deel van de werkput zijn leidingen aangetroffen op 60 cm onder maaiveld die niet op de Klic-melding staan aangegeven. Na de leidingen is het vlak verdiept tot 1,10 meter onder maaiveld. Op dit niveau is een breed lineair spoor aangetroffen dat noordoost-zuidwest is georiënteerd.

Werkput 8

De werkput is oost-west georiënteerd, 30 meter lang en 2 meter breed. Het vlak ligt op 1,20 meter onder maaiveld in de top van de C-horizont. In het vlak zijn 6 spoornummers uitgedeeld, 31 t/m 36. Spoornummers 31 t/m 35 behoren tot 1 structuur, een lineair spoor met een noordwest-zuidoost oriëntatie. Spoornummer 36 is ook een lineair spoor, met dezelfde oriëntatie. Op circa 15 meter vanuit het westen van de werkput is een afvalkuil aangetroffen in de bouwvoor met subrecent vondstmateriaal. Er is geen apart vlak aangelegd voor deze kuil. Deze is daarom niet ingemeten.

4.2 Beschrijving van de werkputten uit het DO

Bij de start van het DO was het terrein nog deels bebouwd en begroeid; daarom is het DO in twee fasen uitgevoerd waarbij uiteindelijk het gehele terrein dat verstoord zou worden, vlakdekkend is onderzocht. De enige beperking die hierbij is ondervonden komt van de verschillende kabels en leidingen die in de grond aanwezig waren en die ten behoeve van de bebouwing buiten het plangebied niet verwijderd konden worden. Door deze beperking is het plangebied in vier verschillende werkputten onderverdeeld waarbij de werkputten direct ten oosten en ten westen van de barak (Werkput 17 in Figuur 8, zie ook Figuur 6) onderverdeeld zijn in vier kleinere werkputten om genoeg ruimte voor de stort en rijruimte voor de kraanmachine te houden.

Direct ten westen van de barak liggen de werkputten 9 t/m 12 die samen één rechthoekige werkput van 29 bij 20 meter vormen. Er is een kleine overlap met de werkput 3-west uit het IVO-P. Werkput 5 uit het IVO-P ligt geheel in werkput 12. In de werkputten zijn 25 sporen aangetroffen die de spoornummers 44 t/m 54 en 56 t/m 69 hebben gekregen.

Direct ten oosten van de barak liggen de werkputten 13 t/m 16 die samen één rechthoekige werkput vormen van 28,5 bij 17 meter. Deze grenzen aan werkput 3-oost uit het IVO-P, werkput 6 is volledig gelegen in de werkputten. In deze werkputten is één spoor aangetroffen dat het spoornummer 55 heeft gekregen.

Centraal in het plangebied op de locatie van de voormalige barak is werkput 17 gelegen. Dit is een rechthoekige werkput van 30 bij 11 meter. Hierin zijn 5 sporen gelegen met de spoornummers 70 t/m 74.

In het westen van het plangebied op de locatie van de gekapte groenzone is werkput 18 gelegen. De werkput is driehoekig van vorm. In de werkput liggen 7 sporen met de spoornummers 75 t/m 81.

Figuur 9: Ommen, Kasteel Eerde: overzichtsfoto van Werkput 17. Duidelijk zijn de twee grachten herkenbaar (Structuren 3 en 4, zie paragraaf 4.5). Op de voorgrond zijn rioolbuizen te zien. De foto is genomen richting het noordoosten.

4.3 Fysische geografie

door: drs. J. Bongers

Algemeen bestaat de grond in het onderzoeksgebied uit matig lemig, matig fijn zand. In het zand komen meer en minder lemige lagen voor en her en der is enig fijn grind aanwezig. Deze eigenschappen zijn kenmerkend voor dekzand. Het natuurlijke zand is over het algemeen grijs van kleur met daarin oranje roestvlekken. Dit is kenmerkend voor een beekerdgrond.

Onder het maaiveld is een bouwvoor aanwezig van enkele decimeters dikte. Hieronder volgt een circa halve meter dikke laag geroerde grond. Deze ligt op een tweede bouwvoor die een vergelijkbare dikte heeft als de bovenste bouwvoor (zie Figuur 10). Tenslotte volgt het natuurlijke zand waarin niet of nauwelijks bodemvorming is opgetreden (C-horizont). De top van de tweede bouwvoor is hoogstwaarschijnlijk het niveau van het oorspronkelijke maaiveld. Het circa driekwart meter dikke bovenliggende pakket betreft opgebracht zand. Dit pakket zal in het verleden zijn aangevoerd ten behoeve van egalisatie en ophoging. De tweede, oudere bouwvoor is niet overal bewaard gebleven bij deze ingreep. In de opgebrachte grond zijn in de zuidwestelijke hoek leembrokken vastgesteld, die afkomstig lijken uit het beekdal.

Figuur 10: Ommen, Kasteel Eerde: foto van kolom 9 in Werkput 3-oost. De bovenste driekwart meter grond is opgebracht. Het ligt op de bouwvoor / humeuze bovenlaag van de oorspronkelijke beekerdgrond. Bovenin de opgebrachte grond is een jongere bouwvoor ontstaan.

In het midden van het onderzoeksgebied is bij de tweede werkput geen opgebracht geelgrijs zand gevonden. In plaats daarvan lijkt hier onder de bouwvoor een tweede cultuurlaag te zitten zoals bij een enkeerdgrond/esdek. Een dergelijke bodem is echter onlogisch, aangezien deze opbouw bij de naast gelegen putten niet is aangetroffen. Waarschijnlijker is dat ter plaatse van de tweede put het oorspronkelijke maaiveld hoger lag dan op de rest van het terrein. Daardoor is hier tijdens de egalisatie minder grond opgebracht en ligt de tegenwoordige bouwvoor direct op de oudere bouwvoor. De hogere ligging van het oorspronkelijke maaiveld ter plaatse van de tweede put blijkt ook uit de gelere kleur van het zand van de C-horizont en uit de hoogte van de top van de C-horizont. Deze ligt op 5,50 meter +NAP tegenover ongeveer 5,20 meter +NAP bij de overige putten.

De ophoging en egalisatie van het terrein lijkt eenmalig te zijn uitgevoerd in het verleden. Aanwijzingen voor oude beeklopen in het onderzoeksgebied heeft het veldwerk niet opgeleverd.

4.4 Sporen en structuren

Zowel tijdens het IVO-P als tijdens het DO hebben sporen die in verschillende werkputten doorlopen per werkput een nieuw spoornummer gekregen. In het geval dat verschillende vullingen in het vlak aan te duiden zijn, is per vulling eveneens een nieuw spoornummer uitgegeven. Met deze werkwijze wordt de kans op fouten door te snelle interpretaties in het veld voorkomen. Daar staat echter tegenover dat de werkwijze wel een zeer uitgebreide sporenlijst tot gevolg heeft. De sporen worden in deze paragraaf besproken. Alvorens echter de individuele spoornummers te bespreken is gekeken welke spoornummers duidelijk tot één spoor behoren. Vervolgens is een interpretatie uitgevoerd om de functie van de sporen te achterhalen. In de volgende paragraaf worden de sporen aan elkaar verbonden tot structuren met overkoepelende structuurnummers.

De interpretatie van de sporen is gedaan op basis van de oriëntatie van de sporen zoals die te zien is op de allesporenkaart, op basis van oversnijdingen zoals die zijn waargenomen in het veld en op basis van de vorm en vulling van de sporen in het vlak en in de coupes. Er is hierbij geen onderscheid gemaakt tussen spoornummers uit het IVO-P of het DO.

Grachten

Spoornummers 1 t/m 3 zijn verschillende vullingen die behoren tot één lineaire structuur van 3,85 meter breed met een noord-zuid oriëntatie. In de coupe is de gracht onregelmatig van vorm met een komvorm als hoofdvorm en de bodem ligt op 1,70 meter diep onder maaiveld. De onderste vullingen van het spoor zijn sterk humeus en deels venig.

Spoornummer 12 is een lineaire structuur die parallel loopt aan de spoornummers 1 t/m 3. De spoornummers 4 t/m 11 behoren tot verschillende vullingen van een verstoring die Spoor 12 verstoort. Deze zijn aanvankelijk in het vlak niet herkend als een verstoring maar na het aanleggen van een tweede vlak tekende de verstoring zich duidelijk af. Wegens de instabiliteit van de bodem en de diepte van het spoor was het volledig open leggen en couperen van het spoor niet mogelijk. Door middel van een boring is de diepte bepaald op 2,05 meter onder maaiveld.

Spoornummer 17 is een gracht die haaks is georiënteerd op de voorgaande grachten. Hij heeft een oost-west oriëntatie en is 5,30 meter breed.

Spoornummers 22, 26, 28, 51, 56, 58, 59 en 69 behoren tot één spoor. Dit betreft een lineair spoor van 4,60 meter breed met een noordoost-zuidwest oriëntatie. In werkput 9 is de gracht aanvankelijk niet herkend. Het vlak is hier op een iets hoger niveau aangelegd waardoor niet de donkere grachtvulling is waargenomen, maar het materiaal uit de ondergrond waarmee de gracht is dichtgegooid. Langs beide zijkanten zijn de sporen 44 en 52 ingemeten die de gracht precies begrenzen. Tijdens het IVO-P is deze gracht gecoupeerd (zie Figuur 11). De gracht is 0,6 meter diep onder het vlakniveau en 1,85 meter diep onder maaiveld. Het spoor heeft op de bodem een circa 30 cm dikke humeuze laag. In de coupe is duidelijk waar te nemen dat het spoor vanuit het westen is dichtgegooid.

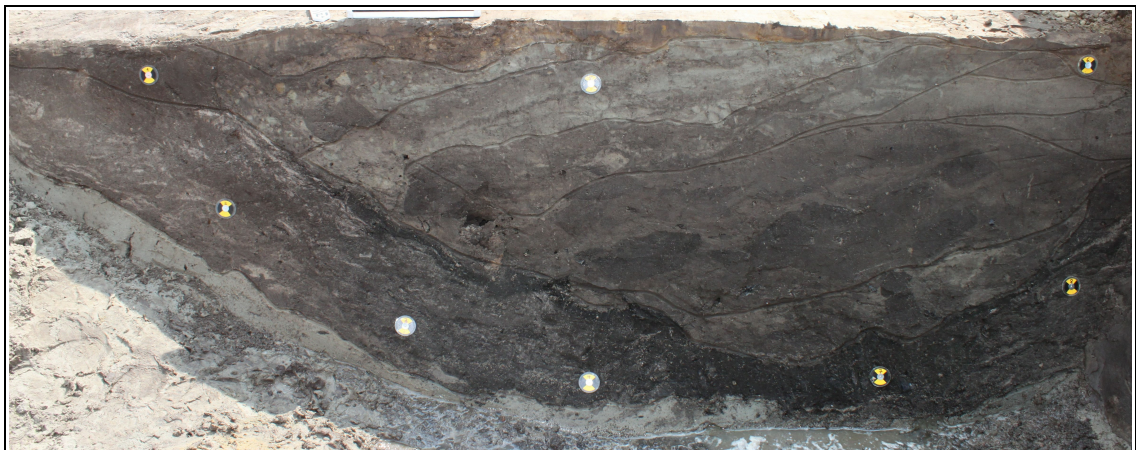
Figuur 11: Ommen, Kasteel Eerde: coupe door Spoor 26. Foto is genomen richting het noorden. De coupe is door middel van fotogrammetrie gedocumenteerd. De foto is genomen richting het noorden.

Figuur 12: Ommen, Kasteel Eerde: coupe door spoor 20. De moestuinbedden zijn duidelijk waar te nemen. De coupe is doormiddel van fotogrammetrie gedocumenteerd en onthoekt. De foto is genomen richting het zuidwesten.

Spoornummers 20 en 30 behoren tot één lineaire structuur met een noordoost-zuidwest oriëntatie. Het spoor is 2,40 meter breed, komvormig in de coupe en heeft een dunne humeuze laag op de bodem van circa 15 cm dik. Het spoor is op basis van de vorm in het vlak en in de coupe geïnterpreteerd als een gracht. Na demping van de gracht zijn moestuinbedden aangelegd die over het spoor heen lopen (spoornummers 38 t/m 41) en dus duidelijk jonger zijn. Dit is goed te zien in Figuur 12. In werkput 7 was het niet mogelijk het spoor over de gehele breedte open te leggen in verband met in de bodem aanwezige kabels en leidingen. De oriëntatie van het spoor kan wel worden vastgelegd.

Spoornummers 21, 37, 54, 67 en 72 behoren tot één spoor. Het is een lineair spoor met een noordoost-zuidwest oriëntatie. Het spoor is 5,70 meter breed en in de coupe 1,10 meter diep met een trapeziumvorm (zie Figuur 13). Langs de randen en op de bodem is een humeus pakket gevormd dat op de bodem een dikte heeft van 30 cm. In werkput 10 is deze gracht in het eerste vlak niet herkend. Na het aanleggen van een tweede vlak is de gracht alsnog aangetroffen, deze heeft spoornummer 37 gekregen. Spoor 23, dat zich in het eerste vlak op de locatie van de gracht bevond, is geïnterpreteerd als een spoor dat te maken heeft met het opvullen van de gracht.

Figuur 13: Ommen, Kasteel Eerde: coupe door Spoor 72. Het spoor is door middel van fotogrammetrie gedocumenteerd en onthoekt. De foto is genomen richting het zuiden.

Spoor 27 is een lineair spoor van 2,85 meter breed met een smalle komvorm in de coupe (zie Figuur 15). De onderste laag van circa 40 cm is sterk humeus en licht venig. Het spoor is geïnterpreteerd als een gracht.

Spoornummer 31 t/m 35 zijn verschillende vullingen die behoren tot één lineair spoor. Dit spoor heeft een noordwest-zuidoost oriëntatie en een breedte van 5,40 meter. Op basis van de vorm worden deze sporen als één gracht geïnterpreteerd.

Spoornummer 36 betreft een lineair spoor van 4,90 meter breed. Het spoor heeft een noordwest-zuidoost oriëntatie. Op basis van de vorm is het spoor als een gracht geïnterpreteerd.

Spoornummer 42 is aangetroffen na het verdiepen van het vlak. Het betreft een lineaire structuur die parallel loopt aan de Sporen 1 t/m 3 en Spoor 12. Het spoor is 2,80 meter breed. Wegens in de bodem aanwezige kabels en leidingen was het niet mogelijk om het spoor te couperen. Op basis van de vorm in het vlak is geconcludeerd dat het spoor een gracht betreft. Spoor 43 is vermoedelijk gerelateerd aan de gracht. Mogelijk gaat het om een drainage greppel voor de waterhuishouding in de gracht. Door de begrenzing van de werkput was het echter niet mogelijk dit spoor afdoende te onderzoeken om de relatie duidelijk te krijgen.

Figuur 14: Ommen, Kasteel Eerde: coupe door Spoor 21. Op deze foto is goed de omvang en diepte van het spoor te zien. De foto is genomen richting het zuiden.

Figuur 15: Ommen, Kasteel Eerde: Coupe door Spoor 27. De coupe is door middel van fotogrammetrie gedocumenteerd en onthoekt. De foto is genomen richting het noorden.

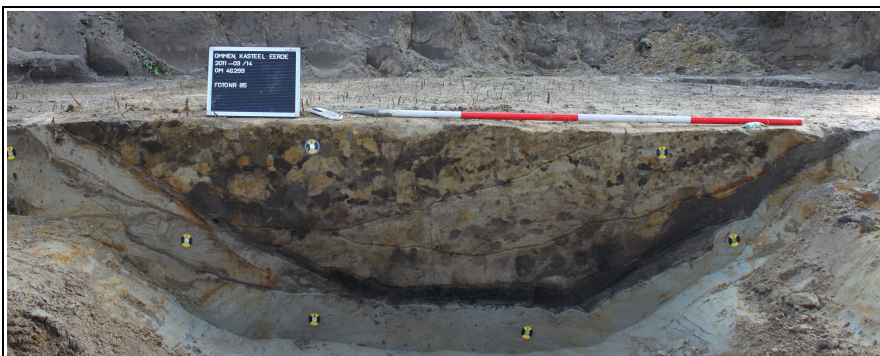
Spoornummer 55 is een lineair spoor met een noordoost-zuidwest oriëntatie. Dit spoor is 3,50 meter breed en is op basis van de vorm als een gracht geïnterpreteerd.

Spoornummers 70 en 71 zijn twee vullingen van één spoor. Het betreft een gracht met een noordoost-zuidwest oriëntatie en een breedte van 3,30 meter. Het spoor is circa 60 cm diep onder het maaiveld en heeft een humeuze laag van circa 70 cm dik. Op Figuur 16 is de coupe door het spoor waar te nemen. In verband met de losse bovengrond is deze aangelegd met een helling om instorting te voorkomen.

Figuur 16: Ommen Kasteel Eerde: coupe door Spoor 70 en 71. Het spoor is door middel van fotogrammetrie gedocumenteerd en onthoekt. De foto is genomen richting het zuiden.

Spoornummers 75 t/m 77 behoren tot één spoor. Het spoor is 3,60 meter breed en heeft een noordoost-zuidwest oriëntatie. De verschillende spoornummers betreffen verschillende vullingen. Langs beide zijken van het spoor is een licht humeuze rand te zien. De binnenste vulling van het spoor is zeer vlekkelig en geroerd. In de coupe is het spoor 70 cm diep en heeft een trapeziumvorm met een vlakke bodem en rechte wanden. De wanden zijn licht tot sterk humeus. De vulling in het midden van het spoor is sterk verrommeld. Spoor 57 is een smal humeus spoor dat uit de gracht komt. Mogelijk is het een laatste restant van een drainage greppel. In Figuur 17 is goed de trapeziumvorm van het spoor waar te nemen. Ook is aan de vulling van het spoor te zien dat deze vanuit het westen is dichtgegooid.

Figuur 17: Ommen, Kasteel Eerde: coupe door Sporen 75 t/m 77. Het spoor is door middel van fotogrammetrie gedocumenteerd en onthoekt. De foto is genomen richting het zuidwesten.

Sloten/Greppels

Spoor 19 is een lineair spoor met een noord-zuid oriëntatie. Het spoor is 90 cm breed, 35 cm diep en komvormig van vorm in de coupe. Langs de bodem is een donkergrijze, iets humeuze laag afgezet. De vulling is verder rommelig. Het spoor is als een greppel geïnterpreteerd op basis van de vorm in de coupe (zie Figuur 18).

Figuur 18: Ommen, Kasteel Eerde: coupe door spoor 19.

Spoornummers 29 en 60 behoren tot één spoor. Het betreft een lineair spoor met een noordoost-zuidwest oriëntatie. Het spoor is 80 cm breed en heeft een donkere humeuze vulling. Op basis van de vorm en oriëntatie is het spoor geïnterpreteerd als een greppel.

Spoornummer 61 is een smal lineair spoor van 31 cm breed dat parallel loopt aan spoor 29/60. Het spoor is heel ondiep onder de bouwvoor en is daarom slechts deels waargenomen. Oorspronkelijk is het langer geweest dan nu op de allesporenkaart is waar te nemen. Op basis van de vulling en oriëntatie is het spoor geïnterpreteerd als een greppel.

Spoornummer 78 is een lineair spoor met een noordoost-zuidwest oriëntatie en een breedte van 189 cm. In de coupe is het spoor komvormig en 36 cm diep (zie Figuur 19). Langs de onderkant van het spoor loopt een 15 cm dikke humeuze laag die op sommige plekken bijna venig is. Op basis van de vulling, de vorm en de omvang is het spoor geïnterpreteerd als een sloot. Het spoor loopt over in de gracht met de spoornummers 75 t/m 77.

Figuur 19: Ommen, Kasteel Eerde: coupe door spoor 78. Opmerkelijk is de regelmatige vorm en de humeuze vulling op de bodem van het spoor.

Spoornummers 79 en 81 zijn twee identieke parallel lopende sporen van 30 cm breed met een noordwest-zuidoost oriëntatie. De sporen hebben een donkergrijze humeuze vulling en zijn zeer ondiep (zie Figuur 20). Op basis van de vorm en oriëntatie zijn de sporen als greppels geïnterpreteerd. Opmerkelijk is de humeuze vulling en de grote hoeveelheid wortels. Deze zijn recent en afkomstig van de begroeiing die tot een dag voor de aanleg van de werkput op deze locatie heeft gestaan. De planten hebben de humeuze, mineraalrijke grond van het spoor opgezocht.

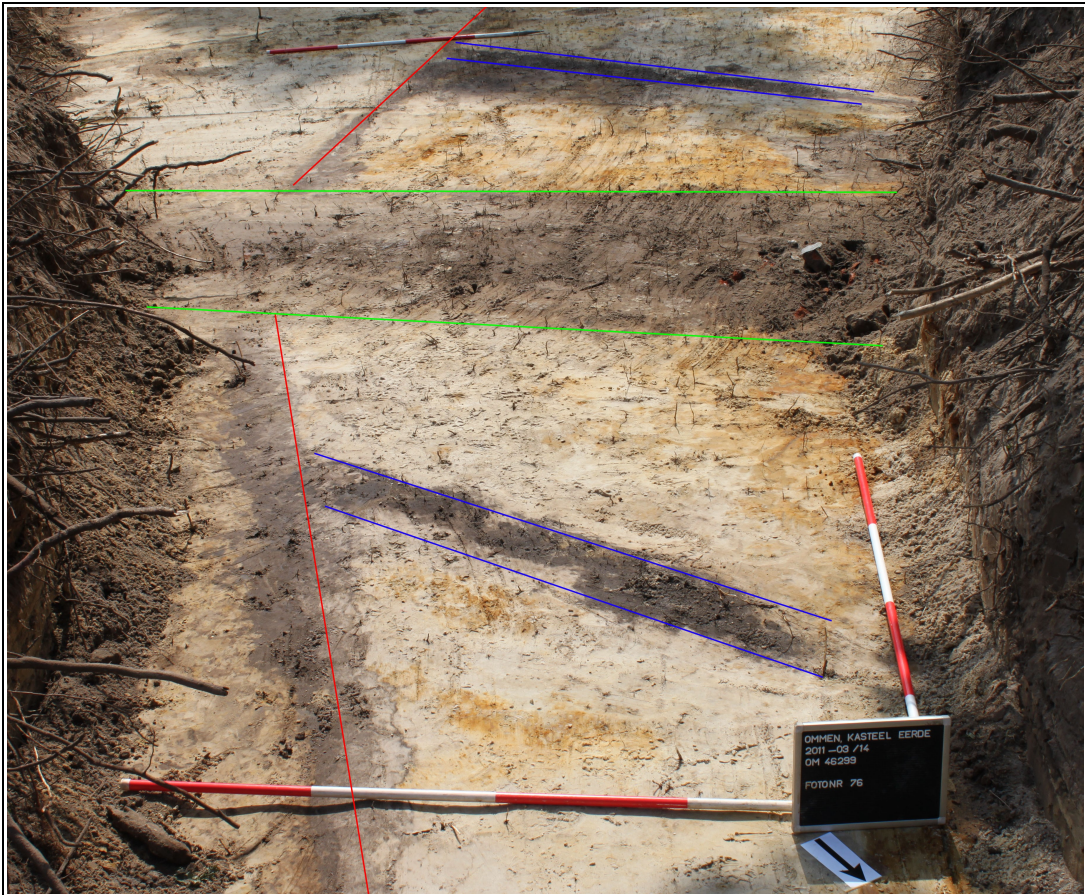
Figuur 20: Ommen, Kasteel Eerde: coupe door spoor 79. Het spoor wordt oversneden door de gracht, mogelijk is het een drainage greppel, nodig voor afwatering tijdens de aanleg van de gracht.

De spoornummers 45 t/m 50, 53, 62 t/m 66 en 80 behoren alle tot één lineair spoor. Dit spoor heeft een breedte van 2,81 meter en een lengte van 47,35 meter. Door de breedte en lineaire vorm van het spoor is het spoor geïnterpreteerd als een sloot. De grote hoeveelheid spoornummers is te wijten aan het feit dat het spoor drie werkputten doorkruist en door de vele vullingen van het spoor. Het is niet duidelijk of de vullingen duiden op verstoringen die later in het spoor zijn ingegraven, of op vullingen die met de demping van het spoor van doen hebben. Enkele vullingen zijn zeer puinrijk. In Figuur 21 is het spoor te zien in het vlak van Werkput 18.

Kuilen

Spoornummers 13, 14 en 16 zijn kuilen die zijn gelegen in het eerste vlak van Werkput 1. Spoor 16 is op basis van de grote hoeveelheid vondstmateriaal geïnterpreteerd als afvalkuil. Van de overige twee kuilen is niet duidelijk wat voor functie ze hebben gehad. De sporen liggen direct onder de eerste bouwvoor.

Spoornummers 73 en 74 zijn twee kuilen in Werkput 17. Spoor 73 is rond van vorm met een diameter van 38 en een diepte van 24 cm. Het spoor is komvormig in de coupe en bevat geen vondsten. Spoor 74 is ovaal van vorm met een diameter van 44 cm en een diepte van 14 cm. In de coupe is het spoor schaalvormig. Uit de coupe komt dierlijk botmateriaal.

Figuur 21: Ommen, Kasteel Eerde: vlakfoto van het noordelijk deel van Werkput 18. Met rood is de zijkant van de gracht aangegeven (Structuur 1), met groen de grenzen van de sloot (Spoor 80, Structuur 9), en met blauw de grenzen van twee sporen met de Spoornummers 79 en 81. Opmerkelijk zijn de oversnijdingen die in dit vlak zijn te zien.

Moestuinbedden

Spoornummers 38 t/m 41 zijn vier langwerpige, parallel lopende sporen die zijn aangetroffen tijdens het couperen van Spoor 20 (zie Figuur 12). De sporen liggen direct onder de bouwvoor, hebben een noord-zuid oriëntatie en zijn 65 cm breed en 30 cm diep. In de coupe hebben de sporen een onregelmatige en sterk gebioturbeerde bodem. Op basis van de ligging en de gebioturbeerde humeuze vulling zijn deze sporen geïnterpreteerd als moestuinbedden.

Spoor 18 is in het veld geïnterpreteerd als een greppel. Het spoor is 80 cm breed, 20 cm diep en heeft een noord-zuid oriëntatie. Na couperen blijkt echter dat de bodem van het spoor zeer sterk gebioturbeerd is (zie Figuur 22). Het spoor komt qua vorm en vulling sterk overeen met de sporen 38 t/m 41; mogelijk gaat het hier ook om een moestuinbed.

Verstoringsen

Spoor 15 is een lineair spoor met een noord-zuid oriëntatie en een breedte van 1,70 meter. Het spoor is in het veld geïnterpreteerd als een sloot. Het spoor oversnijdt Spoor 16 dat aan de hand van het aardewerk in het begin van de 20^e eeuw wordt gedateerd. Om deze reden is Spoor 15 als een subrecente verstoring geïnterpreteerd.

Spoornummers 24 en 25 zijn aanvankelijk ingemeten en in het veld geïnterpreteerd als een gracht. Na het couperen van de sporen en het verdiepen van het vlak naar een tweede niveau blijken deze verkleuringen echter geen gracht te zijn, maar de restanten van een boomval.

Figuur 22: Ommen, Kasteel Eerde: coupe door spoor 18. In het vlak leek het te gaan om een greppel. De onregelmatige vorm in de coupe sluit dit echter uit. Mogelijk gaat het om een moestuinbed.

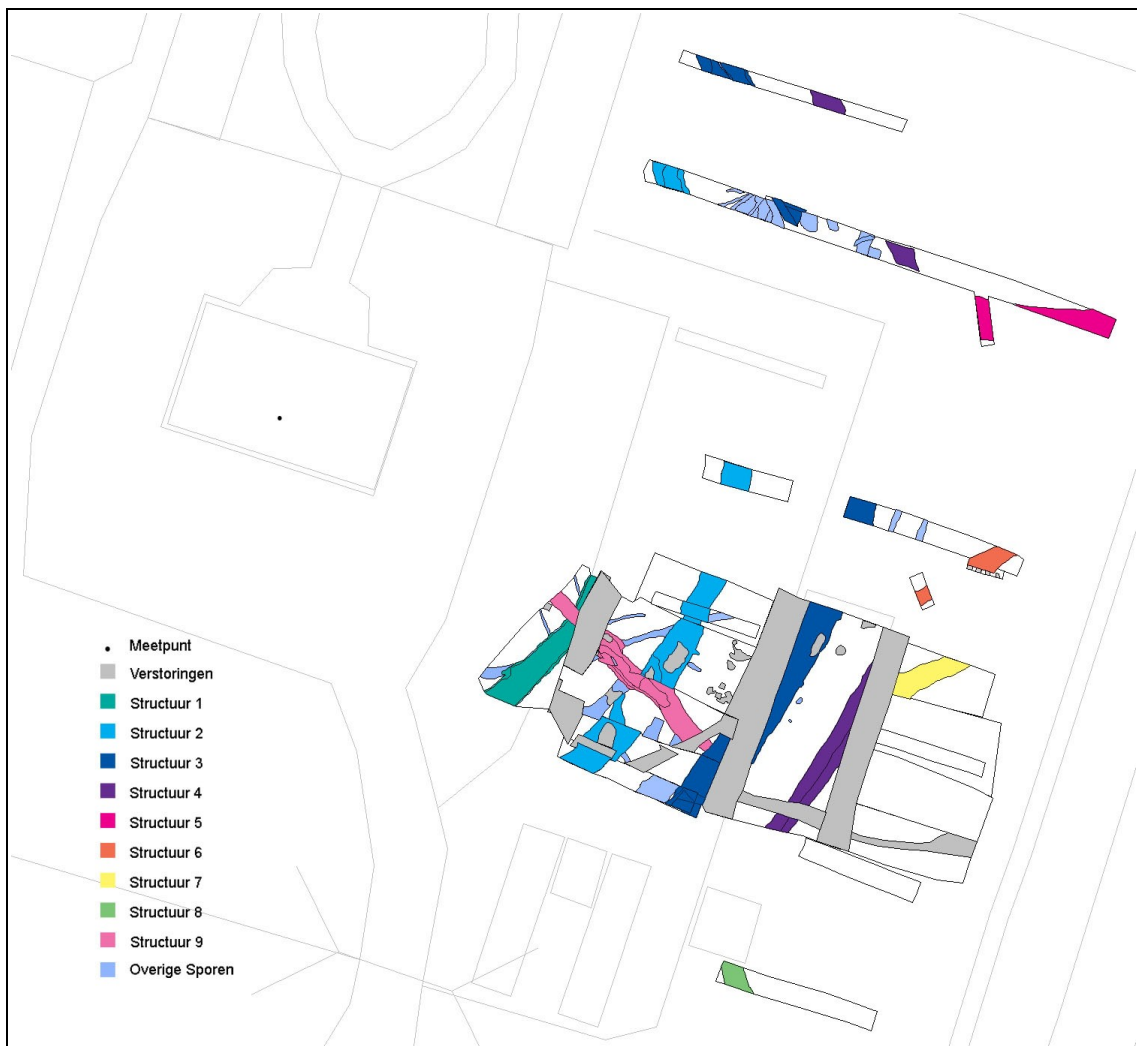
4.5 Verbinding van de sporen tot structuren

Tijdens het IVO-P zijn verschillende grachten aangetroffen, maar de onderlinge relatie was onduidelijk doordat grote delen van het plangebied nog niet waren onderzocht. Het DO heeft verschillende vragen over de verbinding tussen de grachten opgehelderd. Hoewel de afstand tussen Werkput 1 en de overige overige werkputten relatief groot is (31 m) kunnen de grachten toch onweerlegbaar aan elkaar verbonden worden op basis van de oriëntatie en de vorm en omvang in het vlak en in de coupe. De aanleg van Werkput 8 heeft duidelijk inzicht gegeven in de oriëntatie van de grachten die zijn aangetroffen in Werkput 1. Er blijken drie grachten met een parallelle noordwest-zuidoost oriëntatie in deze twee werkputten te liggen. Tijdens het IVO-P en het DO zijn in de zuidelijke werkputten in totaal vier parallelle grachten aangetroffen die in het zuiden een zuidwest-noordoost oriëntatie hebben en naar het noorden toe steeds meer een noord-zuid oriëntatie krijgen. Deze grachten buigen dus af en lijken een concentrische vorm te hebben.

Het vermoeden dat het om vier concentrische grachten gaat, wordt bevestigd wanneer vanaf het kasteel de afstand tot het midden van de grachten wordt gemeten. De afstand is over het gehele tracé van de gracht gelijk (zie Figuur 23). Hiervoor is een punt iets ten zuidwesten van het midden van het kasteel genomen. Door op deze manier te meten kunnen de grachten uit de verschillende werkputten duidelijk aan elkaar gekoppeld worden en kan de structurenlijst worden opgemaakt (zie Bijlage 8).

Dit resulteert in een beeld van vier concentrische grachten die rond het kasteel hebben gelopen. Het beeld wordt versterkt wanneer wordt gekeken naar het formaat van de grachten. Wat opvalt is dat de derde gracht duidelijk breder en dieper is dan de overige grachten. Dit was in Werkput 1 ook waargenomen waar het wegens de omvang en diepte van de gracht niet mogelijk was deze te couperen.

Van de vierde en buitenste gracht is het tracé tussen Werkput 1 en Werkput 17 is niet duidelijk te bepalen. Zeker is dat de aangetroffen gracht in werkput 1 en 17 dezelfde gracht is, maar waarom deze gracht in Werkput 2-oost niet is aangetroffen en hoe de gracht aansluit op de drie grachten met een oost-west oriëntatie is niet met zekerheid te achterhalen. Hiervoor is aanvullend archeologisch onderzoek noodzakelijk.

Figuur 23: Ommen, Kasteel Eerde: de allesporenkaart geprojecteerd op een topografische kaart. De structuren die zijn aangegeven zijn ook weergegeven in Bijlage 8. De kaart is op het noorden gericht.

4.6 Vondsten

Tijdens het onderzoek zijn in totaal 32 vondstnummers uitgedeeld. De vondsten zijn grofweg in te delen in vondsten die zijn aangetroffen *in situ* (in een spoor) en *ex situ* (in een verstoorde context). De vondsten *in situ* zijn afkomstig uit de structuren 2, 3 en 5 en de spoornummers 16, 27, 55 en 74.

Vondsten *in situ*

In Structuur 2 zijn in totaal 11 fragmenten steengoed aangetroffen (vondstnummers 12, 14, 28 en 30). Dit steengoed betreft ongeglazuurd en onversierd steengoed afkomstig uit het Duitse Siegburg en wordt gedateerd in de 14^e eeuw (zie Figuur 24). Het betreffen fragmenten behorende tot verschillende voorwerpen. De vondsten zijn afkomstig uit diverse vullingen van de gracht, zowel uit de onderste veenlaag onderin het spoor als in de vulling in het midden van het spoor. Daarnaast zijn er een stuk bewerkt hout (vondstnummer 19) en een stuk bouw materiaal (vondstnummer 20) aangetroffen. Het hout is een sterk verweerd en verwerkt tot een balkje, maar verder geen gebruikssporen toont. Het is geconserveerd door de veenlaag onderin de gracht. De baksteen is niet intact, de lengte is daarom niet te herleiden. De breedte is 11,5 cm en de dikte is 5,5 cm. Verder valt op dat het baksel zeer bros en breekbaar is.

Figuur 24: Ommen, Kasteel Eerde: steengoed uit Structuur 2, vondstnummer 28.

In structuur 3 is één artefact aangetroffen, een fragment van een dakpan (vondstnummer 21). Het betreft een roodbakkende dakpan die aan de buitenkant volledig is geglazuurd met een donkerbruin tot paars glazuur. Deze kleur wordt bereikt door het loodoxide benodigd voor het glazuur te mengen met een mangaanoxide. De vondst is afkomstig uit de onderste vullingen van de gracht en is tijdens het gebruik van de gracht in het spoor terecht gekomen. De dakpan is niet compleet en een typologische datering is daarom niet mogelijk. Wel valt te stellen dat op basis van het glazuur de dakpan te dateren is in de nieuwe tijd, vermoedelijk in de 17^e of 18^e eeuw, maar mogelijk al eerder (De Vries, 107).

In Structuur 5 zijn puinconcentraties aangetroffen bestaande uit gebroken puin. Het materiaal is zeer divers van aard. Om een beeld te krijgen van de inhoud van het spoor is een deel van de bakstenen geselecteerd en meegenomen (vondstnummer 31). Er zijn geen intacte stenen aangetroffen. De grootste heeft een breedte van 15,5 en een dikte van 8,5 cm, de kleinste heeft een breedte van 12 cm en een dikte van 6,5 cm. Enkele bakstenen zijn zeer hard gebakken en bijna paars van kleur, verschillende andere zijn juist zeer zacht gebakken en zeer bros. De stenen verschillen dus sterk in kwaliteit. Daarnaast zijn er drie fragmenten aardewerk aangetroffen (vondstnummer 32). Het betreft steengoed uit Siegburg dat wordt gedateerd in de 14^e eeuw. Het aardewerk is fragmentarisch en past niet aan elkaar.

Figuur 25: Ommen, Kasteel Eerde: Een houten voorwerp uit Spoor 27, vondstnummer 17. Boven een overzicht van het voorwerp. Onder een detailopname van de facetten op de kop van het object.

Uit Spoor 27 komt een fragment baksteen (vondstnummer 16). Het betreft een zeer zacht gebakken baksteen die daardoor erg breekbaar is. De dikte van de steen bedraagt 5 cm. Daarnaast zijn er in het spoor in de onderste veenlaag twee fragmenten bewerkt hout aangetroffen (vondstnummers 17 en 18). Het eerste fragment is het restant van een sterk verweerd balkje waarvan de functie niet bekend is. Het tweede fragment is een eenvoudig maar goed bewerkte pen, een mogelijke spie die is gebruikt om balken met elkaar te verbinden (zie Figuur 25). Voor beide fragmenten geldt dat ze goed zijn geconserveerd in de natte veenlagen.

Uit spoor 55 komt een fragment bot (vondstnummer 26). Het is zeer fragmentarisch. Het bot is gedetermineerd als een dierlijk onderbeen. De diersoort is niet te bepalen, maar vermoedelijk is het afkomstig van een schaap of geit.

Uit Spoor 74 komen sterk verweerde fragmenten dierlijk bot (vondstnummer 29). De conservering van het vondstmateriaal in het spoor is zeer slecht. Alleen de tanden zijn in betrekkelijk goede staat gebleven. Het materiaal heeft behoord aan één dier, een schaap of geit. Het is niet duidelijk of het dier compleet in de kuil terecht is gekomen. Wel is uit de ligging van de verschillende botten en de omvang van de kuil af te leiden dat het dier niet intact in de grond is gekomen. De botten lagen namelijk door elkaar en de kuil is te klein voor een volwassen schaap of geit. Door de verwerking van de botten zijn echter geen slachtsproten waar te nemen.

Uit Spoor 16 komt een grote concentratie aardewerk en glas (vondstnummers 5 en 6). Het glas bestaat uit drie bodems en twee halzen van flessen, twee fragmenten van wiskyglazen en de voet van een bokaal of schaal. Onderop één van de flessenbodems staat de tekst "H. Hoekveld – Zwolle". Zeer waarschijnlijk betreft het een bierfles en staat de naam voor een brouwerij of een flessenmakerij. Uit 1915 is een telefoonboek van het Rijkstelefoonkantoor bekend met achter telefoonnummer 337: *Hoekveld, Fa. Wed. H., bierbottelaarij, Deventerstr. (Zwolle)*³. Het gaat hier om de weduwe van een H. Hoekveld die bij leven bierbottelaar was in Zwolle. Zeer waarschijnlijk gaat het hier om dezelfde flessenmaker. Deze was in 1915 overleden wat een einddatering geeft voor de fles, die dus ouder moet zijn dan 1915. De overige fragmenten zijn niet te dateren, maar zijn allen industrieel vervaardigd hetgeen een datering in het einde van de 19^e of de 20^e eeuw vooropstelt (Bartels 1999, 272). Naast het glas zijn er 62 fragmenten aardewerk aangetroffen in dit spoor van verschillende aardewerk typen (zie Tabel 1).

Tabel 1: Ommen, Kasteel Eerde: aardewerktypen uit Spoor 16.

Aardewerk type	Aantal fragmenten
Steengoed	3
Roodbakkend aardewerk	23
Witbakkend aardewerk	10
Industrieel wit	17
Porselein	9

³ Bron: <http://de-wit.net/bronnen/tel1915/pag/753.htm>

Het steengoed is beperkt tot een fragment van een gresbuis en twee scherven afkomstig van twee verschillende mineraalwaterkruiken.

Van het roodbakkend aardewerk zijn drie potten aangetroffen, vermoedelijk uit de Nederrijn. Het betreffen voorraadpotten met een donkerbruin tot paarse mangaanoxide aan de buitenzijde en een loodglazuur aan de binnenzijde. Daarnaast is de buitenkant versierd met kamstreken. Verder zijn fragmenten van een bloempot, een kom, een grape en een kom of kop aangetroffen. Van twee fragmenten is niet te bepalen welk type voorwerp het is. Een fragment hiervan heeft een stempel van Bergen op Zoom, BOZ met drie plustekens erboven in een rond kader. Dit ronde kader wordt vanaf 1881 gebruikt voor de stempels van Bergens op Zooms aardewerk (Bartels 1999, 132). Dit geeft een datering aan het aardewerk, het is uit 1881 of later. Het overige materiaal wordt in de tweede helft van de 19^e eeuw gedateerd.

Het witbakkend aardewerk is fragmentarisch. Er zijn drie scherven gevonden behorende tot drie verschillende testen. Alle drie hebben ze groene koperoxide aan de buitenkant en volledig loodglazuur. Daarnaast is nog een fragment van een kom. De overige fragmenten zijn niet te determineren. Al het witbakkend aardewerk is te dateren van de 18e eeuw tot de vroege 20e eeuw.

Het industrieel wit bevat scherven van 6 verschillende borden. Alle borden hebben een blauw drukdecor op één bord is een beeldmerk te zien. Op dit beeldmerk staat *Vintage J.M.&S* (zie de uitsnede in Figuur 26). Dit staat voor *John Meir & Sons* uit Engeland⁴. Het beeldmerk is in gebruik geweest van 1837 tot 1897. Daarnaast bestaat deze vondstgroep uit een grote kom, een zalfpot en een kop.

Figuur 26: Ommen, Kasteel Eerde: fragment van een industrieel wit bord met blauw drukdecor. In de uitsnede in de rechterbovenhoek is het beeldmerk aan de achterzijde weergegeven. De uitsnede is verschaald.

4 Bron: <http://www.thepotteries.org/mark/m/meir.html>

De vormen in het porselein beperken zich tot een kop, een kom en een schaal. Het porselein is grof van kwaliteit en doet vanwege de grofheid Europees aan ondanks enkele Aziatische decors.

Verschillende aardewerkvormen, zoals de bloempot en test, zijn gedurende een lange periode geproduceerd en gebruikt en hebben daarom een lange looptijd qua datering. Het is daarom erg moeilijk om een complex te dateren aan de hand van zulke algemene vormen. De afwezigheid van faïence geeft een globale datering aan het complex. Dit aardewerk heeft zijn hoogtepunt in de 18^e eeuw en wordt in de loop van de 18^e en de 19^e eeuw vervangen door het industrieel wit. Dit geeft een globale datering voor de kuil in de 19^e eeuw of later. Scherpere dateringen komen van de BOZ stempel, het beeldmerk van John Meir & Sons en de tekst onderop de fles. Deze bepalen dat het complex na 1881 stamt. Het Engelse bord is geproduceerd voor 1897 maar kan een lange gebruiksperiode kennen. De fles is gemaakt voor 1915. Aan de hand van deze dateringen kan het complex gedateerd worden in het einde van de 19^e eeuw, na 1881, tot het eerste kwart van de 20^e eeuw.

Vondsten ex situ

De vondsten ex situ zijn niet verbonden aan een spoor. Ze zijn afkomstig uit de bouwvoor en zijn gedaan tijdens het aanleggen van de werkputten. Enkele opmerkelijke vondsten worden hier kort besproken om een beeld te krijgen van wat is aangetroffen. In de determinatielijst (Bijlage 13) staat een compleet overzicht van alle vondsten.

In Werkput 8 zijn verschillende vondstconcentraties aangetroffen in de bouwvoor direct onder het maaiveld. Er is op dit niveau geen vlak aangelegd dus de concentraties zijn niet ingemeten. De vondsten uit de vondstconcentraties zijn alle te dateren in de 19^e of 20^e eeuw. Het accent van de dateringen ligt in het laatste kwart van de 19^e eeuw en het eerste kwart van de 20^e eeuw. Opmerkelijk is dat er een fragment van een bord is gevonden met het beeldmerk: *Vintage J.M.&S.* Het bord heeft hetzelfde beeldmerk en drukdecor als de borden die in Spoor 16 zijn aangetroffen. Een andere bijzondere vondst is een zalfpotje met de opdruk *Maille. rue Violet 50, Paris* (zie Figuur 26). Het is een klein potje met een iets aangedikte en omgeslagen rand waardoor het eenvoudig is af te sluiten met een stukje doek of leer en een draadje. Het potje is van een faïence of industrieel baksel.

Figuur 27: Ommen, Kasteel Eerde: fragment van een zalfpotje uit Parijs, vondstnummer 9.

Een grote complete mineraalwaterkruik is de enige intacte vondst uit deze werkput. De kruik is van steengoed en afkomstig uit het Duitse Rijnland. Hij heeft een stempel met de tekst; *Selters Nassau* rond een adelaar met FR op de borst (zie Figuur 28). Op de achterkant zit onder het oor een stempel met *NUM 97*. De fles wordt in de tweede helft van de 19^e eeuw gedateerd en is gebruikt om Duits mineraalwater naar Nederland te vervoeren. Na consumptie werden de flessen vaak weggegooid. Lokale jeneverstokers zijn deze op grote schaal gaan hergebruiken waardoor een dergelijke fles tegenwoordig door iedereen wordt aangezien als een jeneverkruik. Een grote pot is de laatste opmerkelijke vondst uit deze werkput. De pot is erg omvangrijk met een diameter van 33,5 cm en heeft zowel aan binnenzijde als de buitenzijde een loodglazuur. De bodem is niet aanwezig, dus de precieze functie van de pot is niet te achterhalen, maar vanwege het dikke loodglazuur is het vermoedelijk een grape. De versiering aan de buitenkant van een gestileerde bloem in de vorm van negen stippen doet echter denken aan een bloempot. Mogelijk is het een grape die secundair als bloempot is gebruikt.

Figuur 28: Ommen, Kasteel Eerde: Mineraalwaterkruik uit Duitsland, met in de uitsnede een stempel.

In Werkput 1 is in de bouwvoor een concentratie lichtgroen vensterglas aangetroffen. Dit glas is relatief dun en onversierd. Daarnaast is een fragment van een bord aangetroffen van een industrieel wit baksel, met een beeldmerk met J.M.&S. Het drukdecor komt overeen met de borden aangetroffen in Werkput 8 en in Spoor 16.

In Werkput 2-west is de onderkant van de bouwvoor een fragment vroeg steengoed aangetroffen afkomstig uit Siegburg en daterend in de 14^e eeuw. Deze vondst is opmerkelijk omdat zeer weinig laat-middeleeuws aardewerk is aangetroffen buiten de laat-middeleeuwse sporen. Daarnaast is in dezelfde werkput een fragment van een porseleinen zalfpotje aangetroffen daterend in de 18^e of 19^e eeuw.

In Werkput 3-west zijn diverse fragmenten Maastrichts keramiek aangetroffen. Op de onderzijde van een wit bord staat het beeldmerk *P. Regout, Maastricht* rond het nummer 1836 (zie Figuur 29). Dit is een bord gemaakt door Petrus Regout, het bedrijf dat in de 20^e eeuw de Sphinx is gaan heten. Het jaartal 1836 verwijst naar de oprichting van het bedrijf en niet naar het jaar van productie. De inkeping van de lijn rond het beeldmerk onder de M van Maastricht geeft het jaar van productie in 1879 (Polling 2001, 13). Daarnaast zijn resten gevonden van een tweede bord van Petrus Regout en een bord van de Société Ceramique, eveneens uit Maastricht. Ook de laatste twee borden zijn te dateren aan de hand van het beeldmerk in het einde van de 19^e eeuw.

Figuur 29: Ommen, Kasteel Eerde: een wit bord van een industrieel baksel afkomstig uit de fabriek van Petrus Regout. De inkeping onder de M van Maastricht dateert het bord in 1879.

Tijdens de aanleg van de werkputten 13 t/m 16 zijn verschillende fragmenten aardewerk en glas aangetroffen die in de 20^e eeuw dateren. Deze zijn selectief verzameld. Alleen de fragmenten met een beeldmerk zijn verzameld omdat de beeldmerken een scherpe datering mogelijk maken. Een fragment met een beeldmerk van Mosa uit Maastricht geeft een datering na 1940, het beeldmerk wordt dan in gebruik genomen (Polling 2001, 111). Het overige materiaal is eveneens te dateren na 1940 maar is niet jonger dan 1960. Het aardewerk is zeer waarschijnlijk in de grond gekomen tijdens de bouw van de barakken.

In de stort van Werkput 9 is met de metaaldetector een metalen naamplaatje gevonden. Het betreft een naamplaatje dat aan een rijwiel werd bevestigd voorafgaand aan transport met de trein. Op het plaatje staat; *N.V. Nederlandsche Spoorwegen. Rijwiel van: Maria Kübel. Straat: Quakerschool Eerde, Ommen*. Haaks op deze tekst staat in kleine letters langs de zijkant na een onleesbaar fragment: ... *Leiden* (zie Figuur 30). Het plaatje dateert na de oprichting van de Nederlandse Spoorwegen in 1938. Navraag bij de school heeft nog geen gegevens opgeleverd over deze persoon.

Figuur 30: Ommen, Kasteel Eerde: afbeelding van het gevonden label.

Interpretatie van de onderzoeksresultaten

In deze paragraaf zullen de resultaten van het archeologisch onderzoek en het fysisch geografisch onderzoek worden gecombineerd om een interpretatie van alle onderzoeksgegevens te krijgen.

De structurenlijst bestaat uit acht grachten en één sloot. Al deze sporen zijn aangetroffen in de C-horizont. De vier concentrische grachten (Structuren 1 t/m/ 4) vallen duidelijk op. Het kasteel is het middelpunt van deze grachten. Het in Structuur 2 aangetroffen steengoed uit Siegburg dateert deze gracht in de 14e eeuw. De exact parallelle oriëntatie van de andere drie grachten en de gelijke afstand tussen de

grachten bepaalt dat deze zijn aangelegd in dezelfde periode. De derde gracht is echter opmerkelijk veel breder en dieper dan de overige grachten en bevat daarnaast ook een dakpan uit de nieuwe tijd. Het lijkt er op dat deze gracht is uitgediept en verbreed nadat de andere grachten al in onbruik waren geraakt. Uit de coupes blijkt (zie Figuren 11 en 16) dat de grachten zijn dichtgegooid van binnen uit, dus vanuit de richting van het kasteel.

Tabel 2: Ommen, Kasteel Eerde: een tabel met daarin een overzicht van de dimensies van de aangetroffen grachten.

Structuur	Breedte (in het vlak)	Diepte (onder maaiveld)	Afstand van midden kasteel tot midden van structuur
1	3,5 m	1,80 m	46 m
2	4,4 m	1,85 m	59,5 m
3	5,5 m	2,40 m	74 m
4	3,3 m	1,85 m	84 m

De ruimte tussen de structuren is respectievelijk 8,95 meter tussen structuur 1 en 2, 8,25 meter tussen structuur 2 en 3 en 6,34 meter tussen structuur 3 en 4. Vermoedelijk is bij het verbreden en verdiepen van de derde structuur gewerkt richting het oosten waardoor de ruimte tussen structuur 3 en 4 kleiner is dan tussen de overige structuren.

De eerste twee grachten worden doorsneden door een sloot die op zijn beurt wordt doorsneden door de derde gracht. Ook uit deze sloot komt steengoed uit de 14^e eeuw; er is geen andere aardewerk aangetroffen uit een jongere periode. Gezien het feit dat de sloot de eerste twee grachten doorsnijdt moeten deze dicht zijn geweest op het moment dat de sloot is aangelegd. Het 14^e eeuwse aardewerk en de restanten van kloostermoppen in de sloot dateren deze sloot in de late middeleeuwen (LMEB), na de 14^e eeuw. Dit houdt in dat de grachten op dat moment al gedempt waren. Gezien het 14^e eeuwse materiaal in de grachten is dat vermoedelijk gebeurd in het einde van de 14^e eeuw. De sloot is waarschijnlijk gegraven om de derde gracht van water te voorzien, of juist om deze af te wateren tijdens het verbreden en uitdiepen. Hoewel vondstmateriaal uit de vierde gracht ontbreekt komt deze qua oriëntatie, breedte en diepte overeen met de eerste twee grachten en wordt deze ook in dezelfde periode gedateerd. De aansluiting met de vier grachten die min of meer haaks staan op deze vierde gracht is niet duidelijk. Het is mogelijk dat deze gracht naar buiten afbuigende zijtakken heeft gehad, maar door het ontbreken van verbindingen is dit niet duidelijk. Uit het feit dat de gracht in Werkput 2-oost niet is aangetroffen kan afgeleid worden dat de gracht tussen Werkput 1 en Werkput 17 vermoedelijk een bocht heeft gemaakt naar het oosten, waarschijnlijk via Spoor 20/30 en/of Spoor 55.

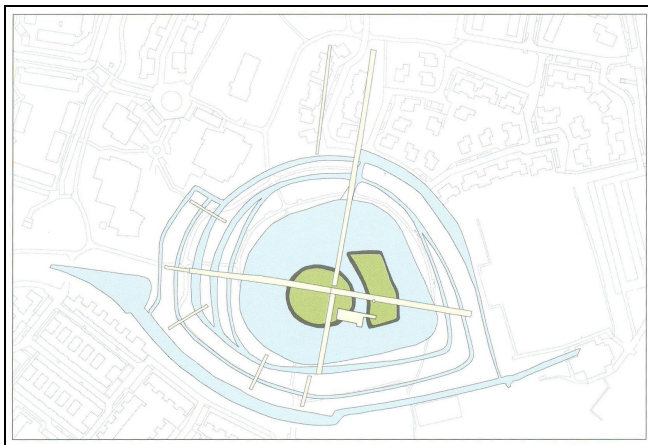
Uit het fysisch-geografisch onderzoek blijkt dat het terrein opgehoogd is ter egalisatie. Hierbij is de oudere bouwvoor op sommige plekken verdwenen onder het ophogingspakket. Op de iets hogere plekken was ophoging niet nodig en is de oudere bouwvoor direct onder de moderne bouwvoor gelegen. Al de grachten zijn gelegen onder het ophogingspakket in de oudere bouwvoor en worden scherp afgedekt door het ophogingspakket en de huidige bouwvoor. In de oostelijke werkputten (13 t/m 16) zijn op enkele plekken donkere banen onder de moderne bouwvoor waargenomen. Deze zijn

geïnterpreteerd als moestuinbedden. Na het dempen van de laatste overgebleven gracht (Structuur 3) is het terrein opgehoogd en geëgaliseerd. Vervolgens is er vermoedelijk een tuin aangelegd. Naast de moestuinbedden en enkele boomkuilen zijn er echter geen sporen van een tuininrichting aangetroffen die duidelijkheid kunnen geven over de opbouw en indeling van de tuin. Opmerkelijk is het praktisch ontbreken van vondstmateriaal uit de 16^e t/m de 18^e eeuw; het merendeel van het vondstmateriaal dateert in de tweede helft van de 19^e eeuw. Wanneer de bomen en moestuinbedden in het terrein plaats hebben gemaakt voor het gazon dat er voorafgaand aan dit onderzoek lag is niet bekend. Vermoedelijk is dit in de loop van de 20e eeuw gebeurd.

5. Synthese

Uit de onderzoeksgegevens kan een fasering worden afgeleid die grofweg is op te splitsen in drie delen. Fase één is een complex grachten systeem van vier concentrische grachten en verscheidene aftakkingen van de buitenste gracht. Fase twee is een enkele concentrische gracht die breder en dieper is dan de voorgaande fase. Fase drie is de tuinfase. In deze fase zijn de grachten verdwenen uit het landschap en vervangen voor een tuinrichting.

De oudste vermelding van kasteel Eerde stamt uit de eerste helft van de 13^e eeuw. In deze periode probeerde de landsheer van Overijssel, de bisschop van Utrecht, zijn macht te behouden door ten strijde te trekken tegen de opstandige Drenten. Dit resulteerde in 1227 in de slag bij Ane waarbij de bisschop is omgekomen. Voorafgaand aan de slag heeft volgens de historicus Nagge de bisschop zijn legermacht verzameld bij kasteel Eerde (Gevers en Mensema 2005, 265). Tijdens het archeologisch onderzoek zijn er echter geen aanwijzingen gevonden die deze historische vermelding staven. Uit 1334 is bekend dat een Vollenhoofs geslacht, Johan Rading, de naam Van Eerde aan zijn naam heeft toegevoegd. Vanaf dat moment is de complete bewoningsgeschiedenis bekend en kan er worden uitgegaan dat het kasteel er in 1334 zeker stond.

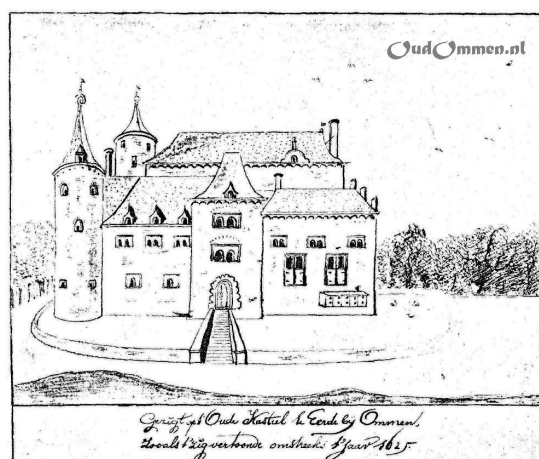
Figuur 31: Ommen, Kasteel Eerde: kasteel Voorst bij Zwolle. Een brede slotgracht met daaromheen een complex stelsel van kleine grachten (bron: Clevis & Klomp 2005, 17).

Door Janssen wordt een definitie van een kasteel gegeven (Janssen 1990, 219). Een kasteel is volgens hem een middeleeuws gebouw dat de functies verdedigbaarheid en woonbaarheid combineert door het verschaffen van woonruimte en verdedigbaarheid aan een beperkte groep mensen. Hoewel er tijdens het onderzoek geen restanten van oudere bouwfases van het huis zijn aangetroffen kan toch gesteld worden dat er in de 14e eeuw sprake was van een kasteel. De vier concentrisch aangelegde grachten zijn namelijk duidelijk aangelegd ter verdediging van het huis Eerde; als erfafscheiding zou één gracht of zelfs een heg goed genoeg zijn. Het aanleggen van vier grachten en een mogelijke slotgracht moet geïnterpreteerd worden als versterking van het kasteel. De aanwezigheid van een 14e eeuwse slotgracht is niet aangetoond door het onderzoek, maar wel waarschijnlijk wanneer wordt gekeken naar parallellen in de regio uit dezelfde periode. Zo is uit archeologisch onderzoek op de locatie van het kasteel Voorst in Zwolle gebleken dat het kasteel werd omringd door een slotgracht en daarbuiten een

stelsel van concentrische kleinere grachten die sterke overeenkomsten vertonen met de concentrische grachten van Eerde (zie Figuur 31).

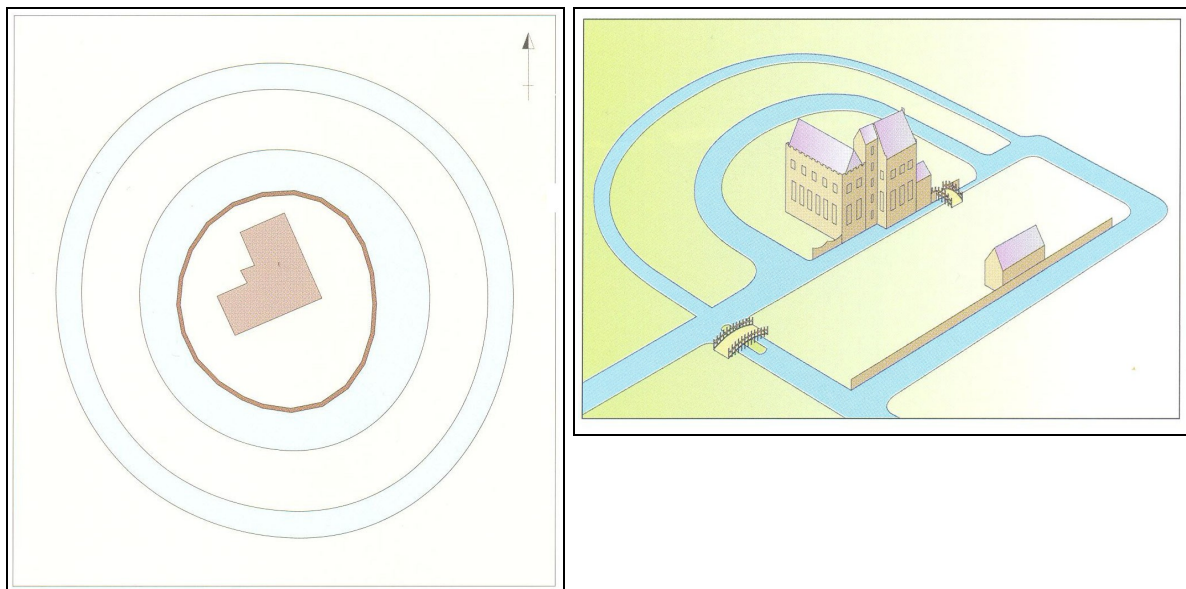
Kasteel Voorst is in 1362 door een leger van de bisschop van Utrecht en de steden Zwolle, Deventer en Kampen belegerd, veroverd en afgebroken. Dit lot zou kasteel Eerde niet lang gespaard blijven. In 1356 trouwt de dochter van Johan Rading namelijk met Evert van Essen. Deze benut de ligging van het kasteel aan de Regge en de landroute tussen noordwest en zuidoost Overijssel door kooplieden lastig te vallen. Dit leidt er toe dat in 1374 de eerste klachten tegen hem worden gedeponereerd en in 1380 hebben de bisschop van Utrecht en de steden Zwolle en Deventer een poging ondernomen om het kasteel Eerde te belegeren, veroveren en te ontmantelen. Na een beleg van vijf weken hebben zij Evert van Essen uitgekocht en omdat het slopen van het kasteel niet lukte is het in de brand gestoken.

Van het beleg en de strijd zijn geen sporen aangetroffen. Wel blijkt uit het ontbreken van vondstmateriaal na de 14^e eeuw in de grachten dat deze vermoedelijk in de periode direct na het beleg van het kasteel zijn gedempt. Dat ze niet tijdens het beleg zijn gedempt blijkt het feit dat de grachten vanaf de kasteel kant zijn dichtgegooid. Bij het graven van de grachten is de vrijgekomen grond vermoedelijk gebruikt om wallen langs de grachten aan te leggen. In het archeologische vlak is een ruimte van ruim acht meter tussen de grachten waargenomen. Deze ruimte zal in de 14^e minder groot zijn geweest, omdat de grachten vermoedelijk iets breder zijn dan nu is waargenomen. De grachten zijn immers aangelegd door de toenmalige bouwvoor heen die voor het onderzoek is verwijderd door het vlak aan te leggen in de C-horizont. Hierdoor lijken de grachten smaller dan ze geweest zullen zijn. De ruimte tussen de grachten zal naar schatting circa 6 meter bedragen hebben, voldoende voor een wal. Mogelijk zijn deze wallen versterkt met palissades en/of struikgewas. Er zijn geen sporen van palissades of andere versterkingen in of direct langs de grachten aangetroffen. Uit de venige lagen onderin de grachten blijkt dat deze deels watervoerend geweest zullen zijn. Of de grachten aangesloten zijn geweest op de Regge, zoals in de 19^e eeuw het geval was, is niet bekend. Mogelijk waren deze kleine grachten alleen gevuld met regenwater en grondwater.

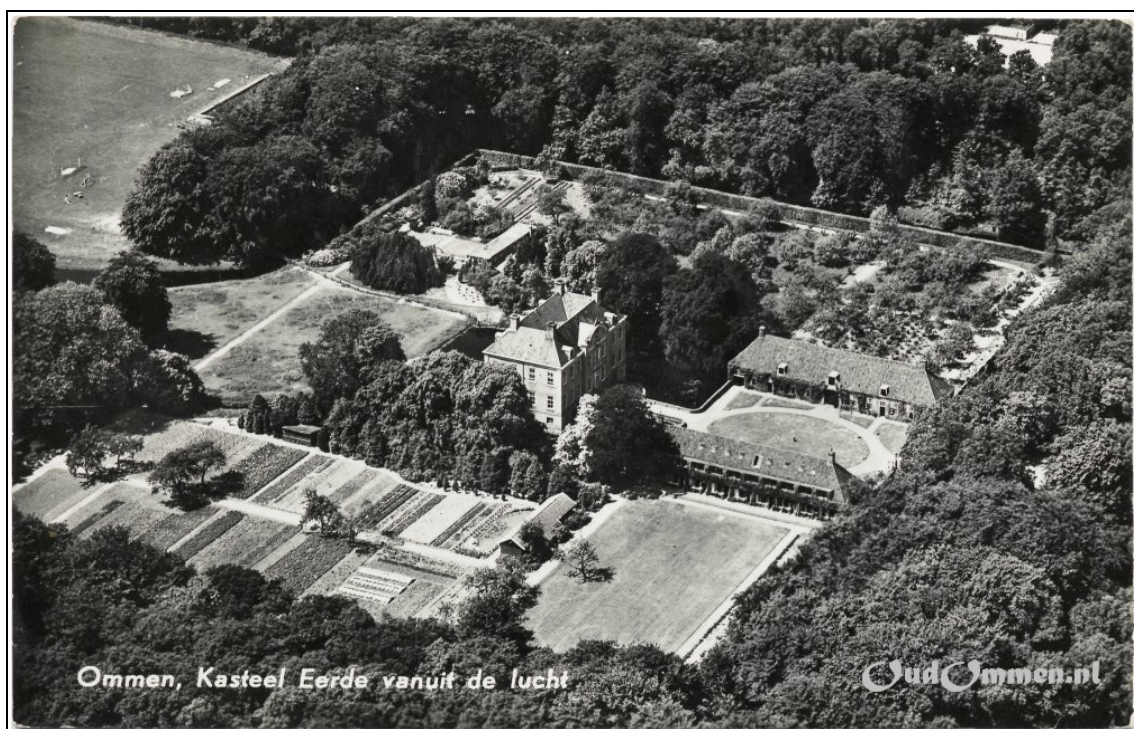
Figuur 32: Ommen, Kasteel Eerde: Tekening van het kasteel Eerde in 1625. (bron: www.oudommen.nl). Hoewel het huis veel elementen van een kasteel heeft zoals de twee torens, is de verdedigbaarheid niet te vergelijken met die van de middeleeuwse kastelen. Opmerkelijk is de smalle gracht rond het kasteel, mogelijk gaat het om Structuur 3.

Na de verovering en vernietiging van het kasteel is volgens de historische bronnen het huis herbouwd in de periode direct na 1419 (Gevers en Mensema 2005, 266). Er wordt dan gesproken over een hofstede. Deze benaming duidt op een havezate, een vaak versterkt huis met veel aspecten van een kasteel maar zonder een reële verdedigbaarheid. Dit is duidelijk te zien in Figuur 32. Het kasteel Eerde uit de 14^e eeuw is dus niet herbouwd als een kasteel, maar als een havezate. Vermoedelijk zouden de bisschop van Utrecht en de steden Zwolle en Deventer de herbouw van een zwaar vestingwerk niet toe hebben gestaan. Daar komt bij dat door de sterke verbeteringen in het geschut de verdedigbaarheid van kastelen terugloopt in de 15^e eeuw. Kastelen verliezen hun waarde in de oorlogvoering. Vanaf het begin van de 15^e eeuw is daarom de opkomst te zien van zogenaamde *moated sites* (omgrachte plekken). Een moated site is te omschrijven als een omgracht terrein met daarop onverdedigbare gebouwen (Janssen *et al* 1996, 96). De moated site past bij de tweede fase die is af te leiden uit de onderzoeksgegevens. Er ligt dan één gracht concentrisch rond het huis die breder en dieper is dan de voorgaande grachten. De gracht is een verbreding en een verdieping van een gracht uit de voorgaande fase. Vermoedelijk heeft op dat moment rond het huis een slotgracht gelegen en deze brede gracht. Het valt niet uit te sluiten dat op dat moment ook Structuur 5 is gegraven. Deze is net als Structuur 3 breder dan de overige grachten en is om die reden mogelijk in de tweede fase te plaatsen. Doordat dit terrein niet vlakdekkend is onderzocht valt dit echter niet met zekerheid vast te stellen. Uit archeologisch onderzoek in de havezaten Werkeren en Kranenburg in Zwolle is een zeer vergelijkbare situatie naar voren gekomen (zie Figuur 33). Ook hier ligt een slotgracht rond de havezate met daarbuiten een enkele concentrische gracht. Een belangrijke motivatie voor het aanleggen van moated sites is de noodzaak tot het bezit van een omgracht huis met ophaalbrug om te kunnen behoren tot de adelstand (Janssen *et al* 1996, 96 en Hupperetz *et al* 2005, 37).

Figuur 33: Ommen, Kasteel Eerde: Links havezate Kranenburg in de 16^e eeuw en rechts havezate Werkeren rond 1630 (bronnen: Klomp 2008, 105 en Clevis & Klomp 2005, 94).

Op het moment dat het kasteel wordt gekocht door de heer Van Palland en er wordt begonnen aan de afbraak van het oude huis en de nieuwbouw van het huidige huis begint de derde fase. Dan wordt de buitenste gracht (Structuur 3) rond het huis gedempt, het terrein opgehoogd en geëgaliseerd en worden er tuinen in het plangebied aangelegd. Hoewel deze op bijvoorbeeld de Hottingerkaart uit het einde van de 19^e eeuw goed te zien zijn, is hiervan tijdens het onderzoek niets aangetroffen. Op een luchtfoto uit 1956 is echter goed te zien waarom niet, de tuinen aan de oostkant van het huis zijn dan namelijk ingericht als moestuinen waarvan de moestuinbedden zijn aangetroffen op een diepte van ruim 50 cm (zie Figuur 34). Om de moestuinen aan te leggen is de grond geroerd.

Figuur 34: Ommen, Kasteel Eerde: het kasteel in 1956. De moestuinen zijn duidelijk waar te nemen (bron: www.oudommen.nl). De foto is genomen richting het westen, het plangebied is op de foto links onder het kasteel gelegen.

Uit deze derde periode komt het merendeel van het vondstmateriaal waaronder de afvalkuil met spoornummer 16. Opmerkelijk is dat het meeste vondstmateriaal is aangetroffen in het noordelijk deel van het plangebied, het deel dat op de luchtfoto is begroeid met gras. Dit heeft er waarschijnlijk mee te maken dat dit terrein direct achter de bijgebouwen van kasteel Eerde is gelegen. Men wilde kennelijk niet te ver lopen met het afval. Van de bewoning in de 19^e en de 20^e eeuw zijn geen sporen aangetroffen anders dan de afvalkuilen en moestuinbedden. Ook van de Duitse bezetting in de Tweede Wereldoorlog zijn geen sporen aangetroffen.

6. Conclusie

In het onderzoeksgebied zijn sporen aangetroffen die informatie geven over verschillende fasen van kasteel Eerde. Aan de hand van de archeologische gegevens, gekoppeld met historische bronnen, kan een beeld geschetst worden van de veranderingen die het kasteel door de eeuwen heen heeft ondergaan. Het kasteel is begonnen als een versterking met een belangrijke weerbare functie. Aan deze periode is hardhandig een einde gemaakt door de bisschop van Utrecht en de steden Zwolle en Deventer. Vervolgens is een fase te zien waarin het kasteel wordt herbouwd tot een havezate met een enkele concentrische gracht om te voldoen aan de eisen van de adelstand. Na een periode van verval, die in de historische bronnen wordt beschreven, wordt het huidige huis in het begin van de 18^e eeuw gebouwd. Het onderzoeksgebied wordt dan ingericht als tuin. Van de verdedigingswerken die in de 14^e eeuw belangrijk waren is geen sprake meer. De tuin wordt opgehoogd en geëgaliseerd. Historisch kaartmateriaal is echter de enige bron van informatie over deze tuininrichting omdat door de aanleg van moestuinen in de 20^e eeuw de bodem sterk geroerd is. Deze geroerde grond is tijdens het vooronderzoek aangezien voor een totale bodemverstoring waardoor het terrein aanvankelijk werd vrijgegeven voor bebouwing. Ondanks deze verstoring zijn in de C-horizont toch archeologische sporen aangetroffen die goed geconserveerd zijn gebleven in de bodem en die een waardevol inzicht geven in de ontwikkeling van het kasteel.

Advies

Het deel van het plangebied dat door middel van het DO vlakdekkend is onderzocht, kan worden vrijgegeven voor de bouw van het klaslokalencomplex. Voor de overige delen van de tuin geldt dat het onderzoek heeft aangetoond dat ondanks de vele ingrepen, bodemverstoringen en herinrichtingen, er toch intacte archeologische sporen in de bodem aanwezig zijn. Deze sporen vertellen veel over de geschiedenis van het kasteel en dienen daarom in de bodem behouden te blijven. Hier wordt behoud *in situ* geadviseerd. Indien behoud *in situ* niet mogelijk is, wordt archeologisch onderzoek geadviseerd. Aanvullend archeologisch onderzoek kan inzicht geven in de gehele inrichting van het terrein door de eeuwen heen. Hierbij kan bijvoorbeeld worden gekeken naar de verbinding en de fasering van de grachten, de ontwikkeling van de bijgebouwen en hoe het kasteel zelf is ontwikkeld.

6.1 Beantwoording onderzoeksvragen:

Algemene onderzoeksvragen:

- *Zijn er bewoningssporen aanwezig? Zo ja, wat is de aard, functie, gaafheid, kwaliteit, datering, fasering en conserveringstoestand van deze sporen?*

Er zijn geen bewoningssporen aangetroffen in het onderzoeksgebied.

- *Zijn er nog resten van voorganger(s) van het huidige kasteel in de ondergrond bewaard gebleven? Maakt een voorburcht deel uit van het complex? Gaat het hier om een kasteel met een complex grachtensysteem?*

Er zijn geen muurresten aangetroffen in het onderzoeksgebied.

- *Zijn er resten van aan het huidige complex gerelateerde sporen en structuren aanwezig die tot de tuinrichting behoren (plantbedden, boomgaten, waterleidings-systemen, vijvers, funderingen van tuinornamenten, follies, etc)?*

De resten van de tuinrichting blijven beperkt tot verschillende moestuinbedden. De aanleg van de moestuinen heeft de oudere tuinrichting verstoord, waardoor van deze oudere fase geen sporen zijn aangetroffen.

- *Waar zijn nog muurresten en/of uitbraaksleuven aanwezig?*

N.v.t.

- *Wat is de datering van aanwezige muurresten?*

N.v.t.

- *Wat is de ruimtelijke spreiding van de muurresten, zowel verticaal als horizontaal?*

N.v.t.

- *Kunnen uitspraken gedaan worden over de oorspronkelijke functie van de gebouwde elementen? Wat was de functie van het complex in termen van weerbaarheid versus bewoning?*

De weerbaarheid van het complex zal, gezien het aangetroffen grachtenstelsel, goed zijn geweest in de 14^e eeuw. De latere herbouw uit het begin van de 15^e eeuw en het huidige gebouw uit het begin van de 18^e eeuw zijn echter meer gericht op bewoning dan op weerbaarheid, hoewel weerbare elementen (zoals de slotgracht) wel zijn behouden.

- *Zijn uitspraken mogelijk over de bouw- en sloopgeschiedenis van de structuur waartoe de muurresten behoren?*

N.v.t.

- *Kunnen de aangetroffen archeologische resten iets zeggen over de oorspronkelijke lay-out van het kasteel Eerde?*

Het was niet mogelijk de indeling en de lay-out van het kasteel te onderzoeken. De archeologische resten hebben aangetoond dat het huidige kasteel op de locatie van het 14^e eeuwse kasteel staat. Het huidige kasteel is namelijk precies het centrum van de 14^e eeuwse concentrische grachten.

- *Zijn er aanwijzingen voor eerdere bewoning op de plaats van het kasteel?*

Er zijn geen sporen aangetroffen of vondsten gedaan die een indicatie geven voor bewoning of bebouwing ouder dan de 14^e eeuw.

- *Zijn organische resten bewaard gebleven? Zo ja, wat is de kwaliteit en kunnen deze resten iets zeggen over het natuurlijke milieu, status, eetgewoonten en/of de verbouw van gewassen? Kunnen deze ook iets zeggen over de soorten planten, struiken en bomen die deel uitmaakten van de tuin?*

Er is één kuil aangetroffen met de botresten van een schaap of geit. De dimensies van de kuil zijn te klein voor een intact schaap of geit, deze zal vermoedelijk geslacht zijn. Door de sterke verwerking van het botmateriaal zijn echter geen slachtsporen waar te nemen. Uit de grachten komen enkele restanten hout en een enkel fragment bot. De conservering van organisch materiaal buiten de grachten is erg slecht. Binnen de grachten is al het aangetroffen vondstmateriaal beperkt, het organisch materiaal is hier

geen uitzondering op. Er zijn verschillende boomkuilen aangetroffen die een indicatie zijn van begroeiing in de tuin. Daarnaast zijn er moestuinbedden aangetroffen die een indicatie zijn van kleinschalige landbouw. Van de gewassen of bomen zijn echter geen restanten aangetroffen.

Specifieke onderzoeksvragen tijdens het aantreffen van een of meerdere grachten:

- *Wat zijn de ruimtelijke dimensies van eventueel aan te treffen gracht(en)?*

Zie Tabel 2. De concentrische grachten hebben vermoedelijk rond het gehele kasteel gelopen. Over de buitenste vier grachten die min of meer haaks op de concentrische grachten staan is niet genoeg bekend om harde uitspraken over te doen. Verder onderzoek naar de aansluitingen en oversnijdingen kan hier antwoord geven op de oriëntatie en ontwikkeling van het grachtensysteem.

- *Gaat het hier om een complex grachtensysteem zoals bijvoorbeeld bij de kastelen Eelde, Kuinre, Ramele en Voorst zijn aangetroffen?*

Er is een grachtencomplex aangetroffen van vier concentrische grachten en een viertal grachten die min of meer haaks staan op de oriëntatie van de buitenste gracht. Vermoedelijk zijn dit vertakkingen van de buitenste gracht en vorm het geheel een complex grachtensysteem vergelijkbaar met dat van Voorst in Zwolle.

- *Wat is de datering voor de aanlegfase, voor de gebruiksfase en voor de eindfase van de gracht?*

Het enige vondstmateriaal dat is aangetroffen in de grachten heeft een 14^e eeuwse datering. Wanneer de grachten zijn aangelegd is niet te af te leiden uit de onderzoeksgegevens. Wel is duidelijk dat de grachten in de 14^e eeuw zijn gebruikt en dat ze mogelijk direct na de vernietiging van kasteel Eerde of anders tijdens de bouw van de hofstede in het begin van de 15^e eeuw zijn gedempt. De enige uitzondering hierop is de derde gracht (structuur 3) die is hergebruikt in de 15^e t/m de 17^e eeuw en daarvoor is verbreed en verdiept.

- *Bevat de gracht ook vondstmateriaal, en zo ja, is dit geclusterd in bepaalde delen van de gracht?*

De grachten bevatten vondstmateriaal, dit is echter niet geclusterd en het is zeer gefragmenteerd. Er kan op basis van het vondstmateriaal niks gezegd worden over de bewoning van het kasteel.

- *Zijn op basis van de samenstelling van het vondstmateriaal uitspraken mogelijk over milieu, status, eet- en leefgewoonten?*

Er is te weinig vondstmateriaal en het materiaal is te gefragmenteerd om hier uitspraken over te kunnen doen. Van grote 'beerputachtige' vondstconcentraties zoals die bijvoorbeeld in Werkeren in de slotgracht zijn aangetroffen is geen sprake.

- *Zijn er ook beschoeiingen aanwezig? Zo ja, hoe zijn deze geconstrueerd? Is hierin een fasering te onderscheiden? Welke houtsoorten zijn gebruikt?*

Er is geen beschoeiing in de grachten aangetroffen. Ook tijdens het laagsgewijs uitnemen zijn geen paalsporen of restanten van palen aangetroffen onder de grachten.

Literatuurlijst

- Bartels, M., 1999: *Steden in Scherven. Vondsten uit beerputten in Deventer, Dordrecht, Nijmegen en Tiel (1250-1900)*. Stichting Promotie Archeologie, Zwolle.
- Boer, P.C. de, 2007: *Programma van Eisen, Eerde, Kasteel Eerde. Inventariserend Veldonderzoek door middel van proefsleuven (IVO-P)*. ADC-ArcheoProjecten, Amersfoort.
- Centraal College van Deskundigen, 2010: *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie 3.2*.
- Clevis, H.H.C.C. & M. Klomp, 2005: *Havezate Werkeren. De Heren van Werkeren en hun kasteel*. Stichting Promotie Archeologie, Zwolle.
- Gevers, Jhr. A.J. & A.J. Mensema, 2005: *De Havezaten in Salland en hun Bewoners*. Uitgeverij Canaletto, Alphen aan den Rijn.
- Hinz, H., 1981: *Motte und Donjon. Zur Frühgeschichte der Mittelalterlichen Adelsburg*. Rheinland-Verlag GMBH, Keulen.
- Hupperetz, W., B. Olde Meierink & R. Rommes (red.), 2005: *Kastelen in Limburg. Burchten en landhuizen (1000-1800)*. Stichting Matrijs, Utrecht.
- Janssen, H.L., 1990: *The Archaeology of the Medieval Castle in the Netherlands. Results and prospects for future research*. In: J.C. Besteman, J.M. Bos en H.A.
- Heidinga (red.). *Medieval Archaeology in the Netherlands. Studies presented to H.H. Van Regeteren Altena*, 219-264.
- Janssen, H.L., J.M.M. Kylstra-Wielingam B. Olde Meierink, 1996: *1000 jaar Kastelen in Nederland. Functie en vorm door de eeuwen heen*. Uitgeverij Matrijs, Utrecht.
- Klomp, M., 2008: *Een Steenhuys Ontmanteld. Archeologisch en historisch onderzoek van de havezate Kranenbrug in Zwolle*. Stichting Promotie Archeologie, Zwolle.
- Leenaers, H., 2009: *De Bosatlas van Ondergronds Nederland*. Noordhoff atlasproducties, Groningen.
- Polling, A., 2001: *Maastrichtse Ceramiek. Merken en dateringen*. Uitgeverij Antiek Lochem, Lochem.
- Rutte, R., 2002: *Stedenpolitiek en Stadsplanning in de Lage Landen (12de-13de eeuw)*. Walburg Pers, Zutphen.
- SB4, 2005: *Herinrichting Oostelijke Tuin Kasteel Eerde te Eerde*. Bureau voor historische tuinen, parken en landschappen, Wageningen.
- Vissinga, A., 2006: *Eerde, Kasteel Eerde, Gemeente Ommen (OV). Een Inventariserend Archeologisch Veldonderzoek*. Steekproefrapport 2006-11/02, Zuidhorn.
- Vries, D.J. de: *Over Pannen en Daktegels: Traditie en innovatie in de late middeleeuwen*. Bron: <http://www.historischcentrumoverijssel.nl/NR/rdonlyres/84B284E1-34EF-4987-8BAA-3541B6352478/0/05.pdf>
- Wijck, H.W.M., 1983: *De Nederlandse Buitenplaats. Aspecten van ontwikkeling, bescherming en herstel*. Uitgeverij Canaletto, Alphen aan de Rijn.

Kaartmateriaal:

ANWB, 2004: *Topografische Atlas Overijssel 1:25000*. ANWB bv, Den Haag

Stichting voor Bodemkartering, 1983: *Geomorfologische Kaart van Nederland 1:50000. Blad 22 en 23 Coevorden - Nieuw-Schoonebeek*. StiBoKa, Wageningen.

Stichting voor Bodemkartering, 1989: *Bodemkaart van Nederland 1:50000. Blad 22 West-Coevorden*. StiBoKa, Wageningen.

Uitgeverij Nieuwland, 2005: *Grote Historische Topografische Atlas ±1905. Overijssel 1 : 25 000*.
Uitgeverij Nieuwland, Tilburg.

Versfelt, H.J. 2003: *De Hottinger-Atlas van Noord- en Oost-Nederland 1773-1794*. Heveskes Uitgevers, Groningen

Versfelt, H.J. & M. Schroor, 2005: *De Atlas van Huguenin: Militair-topografische kaarten van Noord-Nederland 1819-1829*. Heveskes Uitgevers, Groningen/Veendam.

Wolters-Noordhoff Atlasproducties, 1990: *Grote Historische Atlas van Nederland deel 3: Oost-Nederland 1830-1855, schaal 1:50000*. Wolters-Noordhoff, Groningen.

Internet:

AHN-Viewer. www.AHN.nl. Actueel Hoogtebestand Nederland. Rijkswaterstaat, Adviesdienst Geoinformatie en ICT.

ARCHIS 2. <http://archis2.archis.nl/> Het online registratie- en informatiesysteem van de RCE.

GoogleEarth. <http://www.google.com/earth/index.html>

<http://de-wit.net/bronnen/tel1915/pag/753.htm>

<http://www.kasteleninnederland.nl/kasteel23.php>

<http://www.oudommen.nl>

<http://www.thepotteries.org/mark/m/meir.html>

<http://WatWasWaar.nl>, Kadastrale Kaarten uit 1832 , Topografisch Militaire Kaarten uit de 19^e en 20^e eeuw en topografische kaarten uit de 19^e en 20^e eeuw.

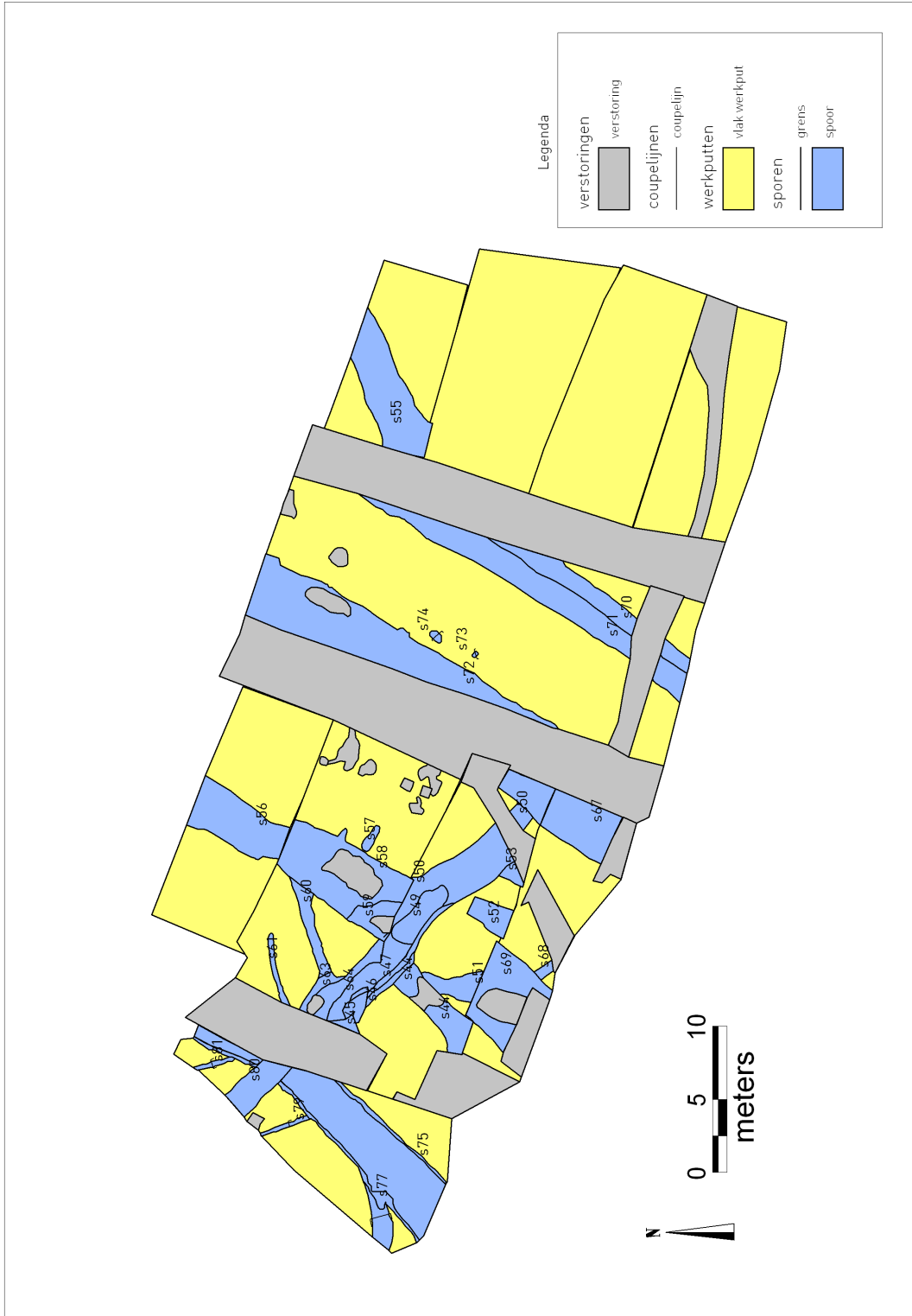
Bijlage 1: Archeologische Periode-indeling

paleolithicum:					
	paleolithicum vroeg:	tot 300.000 BP		ijzertijd:	
	paleolithicum midden:	300.000 - 35.000 BP		ijzertijd vroeg:	800 - 500 vC
	paleolithicum laat:	35.000 BP - 8.800 vC		ijzertijd midden:	500 - 250 vC
	paleolithicum laat A:	35.000 - 18.000 BP		ijzertijd laat:	250 - 12 vC
	paleolithicum laat B:	18.000 BP - 8.800 vC			
mesolithicum:				romeinse tijd:	
	mesolithicum vroeg:	8.800 - 7.100 vC		romeinse tijd vroeg:	12 vC - 70 nC
	mesolithicum midden:	7.100 - 6.450 vC		romeinse tijd vroeg A:	12 vC - 25 nC
	mesolithicum laat:	6.450 - 4.900 vC		romeinse tijd vroeg B:	25 - 70 nC
neolithicum:				romeinse tijd midden:	70 - 270 nC
	neolithicum vroeg:	5.300 - 4.200 vC		romeinse tijd midden A:	70 - 150 nC
	neolithicum vroeg A:	5.300 - 4.900 vC		romeinse tijd midden B:	150 - 270 nC
	neolithicum vroeg B:	4.900 - 4.200 vC		romeinse tijd laat:	270 - 450 nC
	neolithicum midden:	4.200 - 2.850 vC		romeinse tijd laat A:	270 - 350 nC
	neolithicum midden A:	4.200 - 3.400 vC		romeinse tijd laat B:	350 - 450 nC
	neolithicum midden B:	3.400 - 2.850 vC		middeleeuwen:	
	neolithicum laat:	2.850 - 2.000 vC		middeleeuwen vroeg:	450 - 1.050 nC
	neolithicum laat A:	2.850 - 2.450 vC		middeleeuwen vroeg A:	450 - 525 nC
	neolithicum laat B:	2.450 - 2.000 vC		middeleeuwen vroeg B:	525 - 725 nC
bronstijd:				middeleeuwen vroeg C:	725 - 900 nC
	bronstijd vroeg:	2.000 - 1.800 vC		middeleeuwen vroeg D:	900 - 1.050 nC
	bronstijd midden:	1.800 - 1.100 vC		middeleeuwen laat:	1.050 - 1.500 nC
	bronstijd midden A:	1.800 - 1.500 vC		middeleeuwen laat A:	1.050 - 1.250 nC
	bronstijd midden B:	1.500 - 1.100 vC		middeleeuwen laat B:	1.250 - 1.500 nC
	bronstijd laat:	1.100 - 800 vC		nieuwe tijd:	
				nieuwe tijd A:	1.500 - 1.650 nC
				nieuwe tijd B:	1.650 - 1.850 nC
				nieuwe tijd C:	1.850 - heden
Saalien:		370.000 - 130.000 BP		voor Chr.:	voor Christus
Eemien:		130.000 - 115.000 BP		na Chr.:	na Christus
Weichselien				BP:	Before Present; Present = 1950
	Vroeg-Weichselien:	115.000 - 73.000 BP			
	Midden-Weichselien:	73.000 - 13.000 BP			
	Laat-Weichselien:	13.000 - 10.000 BP			

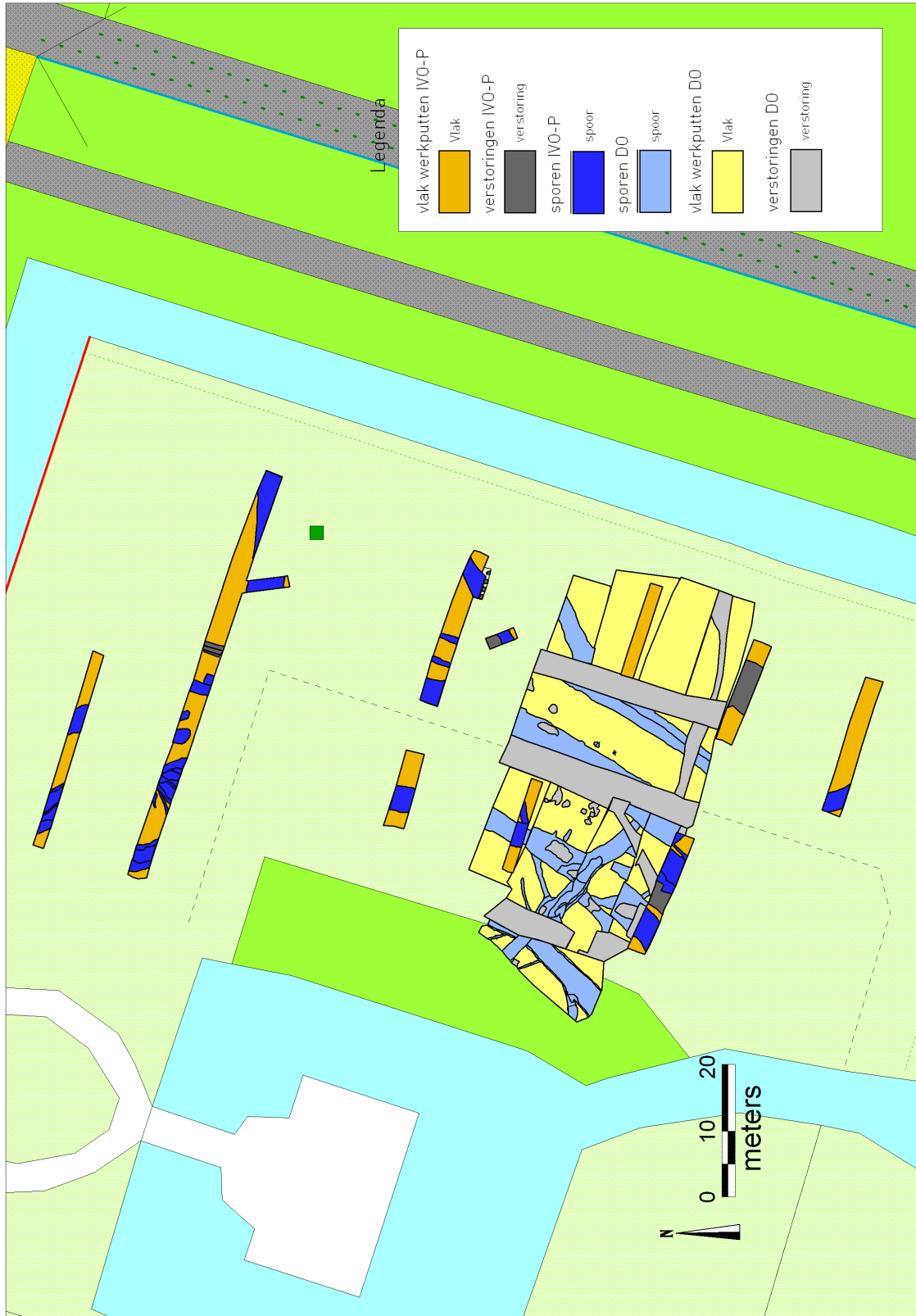
Bijlage 2: Allesporenkaart IVO-P

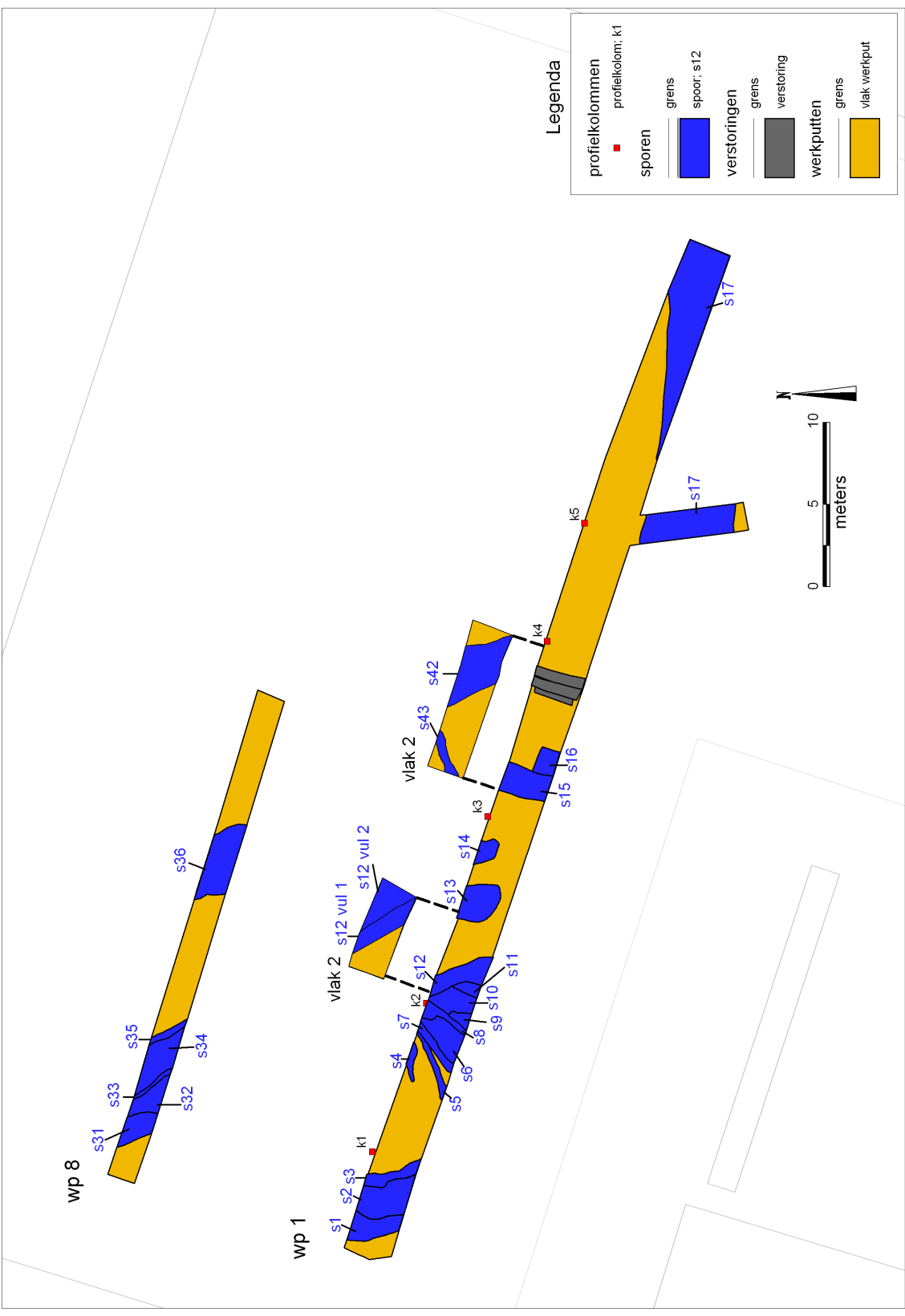
Bijlage 3: Allesporenkaart D0

Bijlage 4: Allesporenkaart, IV0-P en D0 gecombineerd

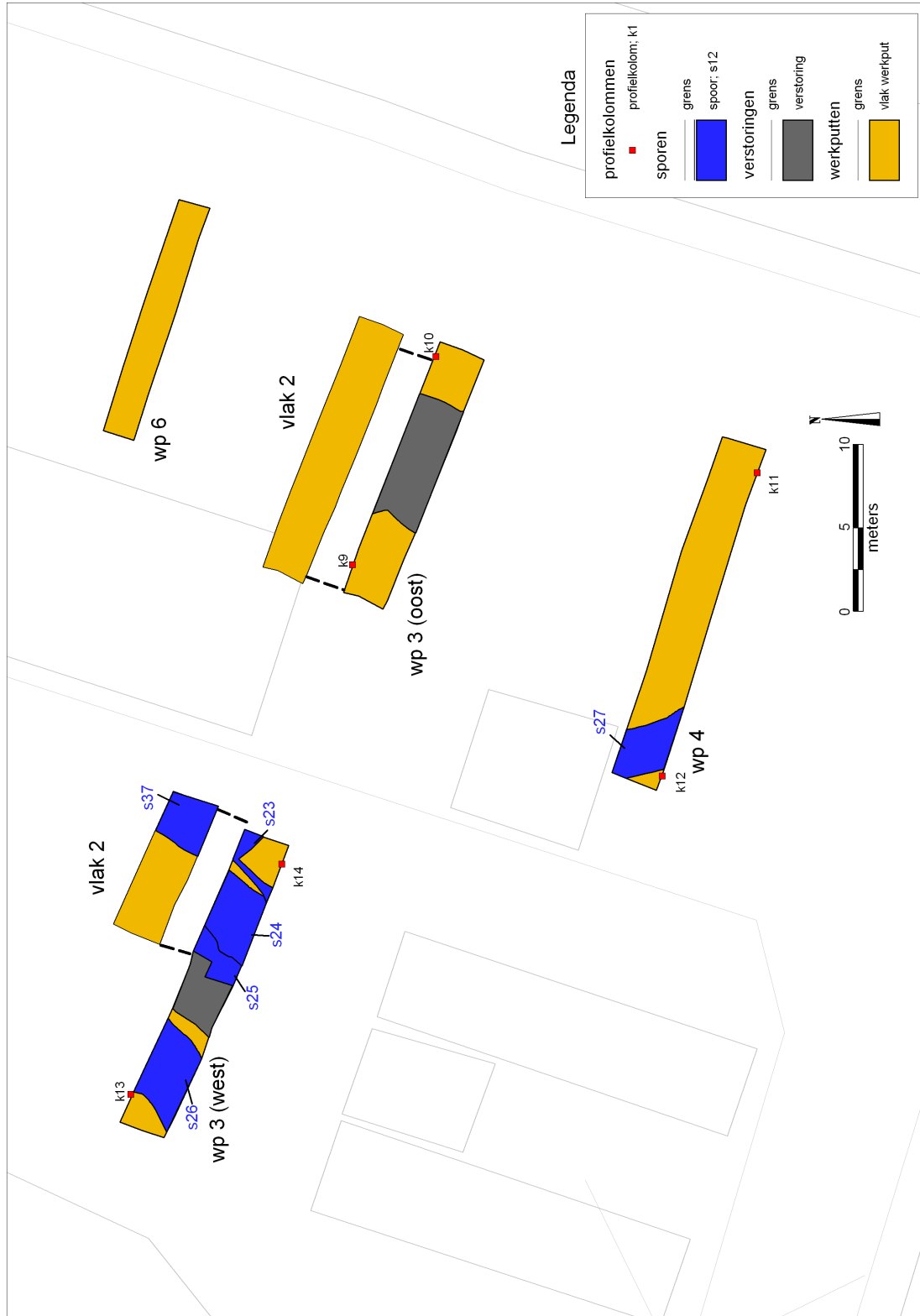
Bijlage 5: Detail werkputten 1 en 8 allesporenkaart IVO-P

Bijlage 6: Detail werkputten 2, 5 en 7 allesporenkaart IVO-P

Bijlage 7: Detail werkputten 3, 4 en 6 allesporenkaart IVO-P

Bijlage 8: Structurenlijst

Structuurnummer	Spoornummers
1	75, 76 en 77
2	1, 2, 3, 22, 26, 28, 51, 56, 58, 59 en 69
3	12, 21, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 54, 67 en 72
4	36, 42, 70 en 71
5	17
6	20 en 30
7	55
8	27
9	45, 46, 47, 48, 49, 50, 53, 62, 63, 64, 65, 66 en 80

Bijlage 9: Sporenlijst IVO-P

Sporenlijst IVO-P

OM Nummer: 45995
 Projectcode: 2011-03/14
 Plaats/Gemeente: Eerde/Ommen
 Toponiem: Kasteel Eerde

Spoor gegevens											Spoor relatie					
Spoomnr	Datum	WP	Vlak	Vorm	Afmetingen LxB in cm	kleur	textuur	NAP Spoor	Interpretatie	Tekenvel	identiek aan	jonger dan	ouder dan	structuur type	gecoupeerd J/N	Opmerkingen
1	05-04-11	1	1	lineair	315x105	brdgr	z3s1		westgrens van gracht		S3			gracht	j	Humeus + bs
2	05-04-11	1	1	lineair	320x180	brlgrgr	z3s1		midden van gracht					gracht	j	bs
3	05-04-11	1	1	lineair	315x90	brdgr	z3s1		oostgrens van gracht		S1			gracht	j	Humeus + bs
4	05-04-11	1	1	lineair	190x35	brgr	kz2									BS-spikkels
5	05-04-11	1	1	lineair	400x35	brgr	kz2									raakt S6
6	05-04-11	1	1	lineair	340x45	gr	z3s2									raakt S5
7	05-04-11	1	1	onregelmatig	330x140	brgr gevlekt	vermengd									grond is vermengd, zowel klei, zand als silt.
8	05-04-11	1	1	onregelmatig	300x30	grbr	kz1									veel roest (dbr)
9	05-04-11	1	1	onregelmatig	135x90	gr	kz3									
10	06-04-11	1	1	onregelmatig	290x150	brgr	kz3									humeus
11	06-04-11	1	1	onregelmatig	160x90	brgr	kz2									humeus + bs
12	06-04-11	1	1	lineair	330x100	brgr	kz3									humeus
13	06-04-11	1	1	ovaal	240x230	grbr	z3s1		kuil							licht humeus
14	06-04-11	1	1	onregelmatig	140x130	br	z2s1		kuil							Humeus + HK en BS spikkels
15	06-04-11	1	1	lineair	290x170	brdgr	z2s1		greppel							humeus
16	06-04-11	1	1	rechthoek	160x130	lgrdgr gevlekt	z3s1		afvalkuil							veel aw (datering 19B en 20a)
17	06-04-11	1	1	lineair	1000x350	dgr	Kz2/3		sloot/gracht							sterk humeus, bijna venig langs rand
18	06-04-11	2-oost	1	lineair	300x80	dbgr	z3s2		greppel		S28					sterk humeus
19	06-04-11	2-oost	1	lineair	300x90	Brlbrgr gevlekt	z3s2		greppel							
20	06-04-11	2-oost	1	lineair	370x270	lgrlbrgrbr	z3s1 midden z3s2 rand		sloot/gracht							spoor heeft een rand en midden deel, rand is humeus en ca 40 cm breed.
21	06-04-11	2-oost	1	vierkant	310x250	grbr	z3s2		sloot/gracht							licht humeus, 90 cm diep.
22	06-04-11	2-west	1	lineair	300x390	lgrdgr gevlekt	z3s1		sloot/gracht							
23	06-04-11	3-west	1	lineair	360x80	brlbrgr gevlekt	z3s2		greppel							
24	06-04-11	3-west	1	lineair	365x360	brlgrgr	z3s1		sloot/gracht							
25	06-04-11	3-west	1	onregelmatig	310x?		kz3									veel bruin roest
26	06-04-11	3-west	1	lineair	410x310	dgr gevlekt	kz2		gracht							binnen randen gevlekte vulling, zeer humeus
27	06-04-11	4	1	lineair	340x285	oranje bruin	z2s2		gracht							veel roest
28	06-04-11	5	1	lineair	380x190	brlbrgr gevlekt	z3s2		gracht							50 cm diep onder vlakniveau
29	06-04-11	5	1	lineair	310x95	dgrdbr	z3s2		greppel		S18		S28			zeer humeus 15 cm diep
30	07-04-11	7	1	lineair	210x300	lgrdgr gevlekt	z3s1		gracht		S20					rand is humeus
31	07-04-11	8	1	lineair	240x140	brdgr	z3s1		gracht							humeus + HK en BS spikkels
32	07-04-11	8	1	lineair	240x80	lbr	z3		gracht							31t/m35 behoren tot 1 structuur
33	07-04-11	8	1	lineair	240x20	dbgr	z3s2		gracht							humeus + HK en BS spikkels
34	07-04-11	8	1	lineair	240x190	gr	z4		gracht							grof zand, grindjes
35	07-04-11	8	1	lineair	240x35	dbgr	z3s2		gracht							sterk humeus
36	07-04-11	8	1	lineair	380x210	brdgr	z3s2		gracht							humeus

Bijlage 10: Sporenlijst D0

Sporenlijst DO

OM Nummer: 46299
 Projectcode: 2011-03/14
 Plaats/Gemeente: Eerde/Ommen
 Toponiem: Kasteel Eerde

Spoor gegevens											Spoor relatie					
Spoor nr	Datum	WP	Vlak	Vorm	Afmetingen	kleur	textuur	NAP Spoor	Interpretatie	Tekenset	Identiek aan	jonger dan	ouder dan	structuur type	gecoupeerd J/N	Opmerkingen
44	19-04-11	9	1	lineair	861x164	10YR4/3 10YR3/3	fijn zand/siltig									
45	19-04-11	9	1	onregelmatig	120x102	10YR3/3	fijn zand/siltig									
46	19-04-11	9	1	lineair	570x35	10YR5/8	fijn zand/siltig									
47	19-04-11	9	1	lineair	928x40	10YR4/3	fijn zand/siltig									
48	19-04-11	9	1	onregelmatig	892x192	10YR2/2	fijn zand/licht kleig									Baksteen 1% polygonaal 4-8cm
49	19-04-11	9	1	onregelmatig	599x120	10YR1.7/1	kleig licht zandig									baksteen 1% polygonaal 4-8cm + kiezel 1% <5cm
50	19-04-11	9	1	lineair	1103x281	10YR3/3	kleig zand									door moderne leiding verstoord
51	19-04-11	9	1	lineair	380x200	10YR2/3	kleig fijn zand				S28					Fe-vlekken 2%, HK 1%>1cm
52	19-04-11	9	1	lineair	280x190	10YR2/2	kleig fijn zand									1% FE
53	19-04-11	9	1	onregelmatig	170x130	10YR2/2	fijn zand/licht kleig									
54	19-04-11	9	1	lineair	403x136	2.5Y4/2	fijn zand									1%HK
55	20-04-11	18	1	lineair	970x240	10YR3/3	kleig fijn zand									1% baksteen (polygonaal 4-8cm)
56	20-04-11	12	1	lineair	880x295	10YR3/2	fijn zand/licht kleig									
57	21-04-11	11	1	onregelmatig	192x80	10YR2/1	fijn zand/licht kleig									
58	21-04-11	11	1	lineair	800x450	2.5Y3/1	fijn zand/licht kleig		gracht							
59	21-04-11	11	1	onregelmatig	360x270	10YR4/3	fijn zand/licht kleig		gracht							onderdeel S58 met baksteen
60	21-04-11	11	1	lineair	500x80	10YR2/1	fijn zand/licht kleig		drainage greppel							
61	21-04-11	11	1	lineair	500x36	10YR2/1	fijn zand/licht kleig									
62	21-04-11	11	1	onregelmatig	290x50	10YR4/2	fijn zand/licht kleig									
63	21-04-11	11	1	onregelmatig	800x125	10YR4/3	fijn zand/licht kleig									baksteen
64	21-04-11	11	1	onregelmatig	410x64	7.5YR3/1	kleig fijn zand									
65	21-04-11	11	1	onregelmatig	130x32	10YR5/2	fijn zand									
66	21-04-11	11	1	onregelmatig	190x92	10YR2/1	kleig fijn zand									
67	21-04-11	10	1	lineair	500x320	10YR4/3	fijn zand iets kleig		gracht							bevat baksteen
68	21-04-11	10	1	lineair	86x134	10YR3/2	fijn zand iets kleig		gracht							
69	21-04-11	10	1	lineair	800x450	7.5YR3/2	matig fijn zand iets kleig		greppel							
70	09-05-11	17	1	lineair	1580x171	10YR2/2	matig fijn zand, siltig		gracht		S71					humeus
71	09-05-11	17	1	lineair	2610x222	7.5Y3/2	matig fijn zand iets siltig		gracht		S70					
72	09-05-11	17	1	lineair	2426x412	10YR3/2	matig fijn zand, siltig		gracht							humeus met baksteen en houtskool resten
73	09-05-11	17	1	ovaal	44x33	10YR3/2	matig fijn zand iets siltig		paalkuil							
74	09-05-11	17	1	ovaal	91x51	10YR4/3	matig fijn zand iets kleig		kuil							klontjes ijzeroer
75	10-05-11	18	1	lineair	1043x13	10YR5/3	matig fijn zand iets siltig		zijkant van gracht							75, 76 en 77 behoren tot één structuur
76	10-05-11	18	1	lineair	2010x373	10YR5/4	matig fijn zand iets kleig		midden van gracht							75, 76 en 77 behoren tot één structuur
77	10-05-11	18	1	lineair	2088x18	10YR5/3	matig fijn zand iets siltig		zijkant van gracht							75, 76 en 77 behoren tot één structuur
78	10-05-11	18	1	lineair	381x138	10YR3/2	siltig zand		sloot							humeus
79	10-05-11	18	1	lineair	366x30	10YR2/1	siltig zand		greppel							humeus
80	10-05-11	18	1	lineair	428x189	10YR4/3	matig fijn zand iets siltig		sloot							veel baksteen en leisteen
81	10-05-11	18	1	lineair	186x27	10YR2/1	matig fijn zand, siltig		greppel							humeus

Bijlage 11: Vondstenlijst IVO-P

Vondstenlijst IVO-P

OM Nummer: 45995
 Projectcode: 2011-03/14
 Plaats/Gemeente: Eerde/Ommen
 Toponiem: Kasteel Eerde

Vondst nr	Datum	Put nr	Vlak nr	Vak nr	Spoor nr	Vulling nr	Profiel/ laag	Puntv ondst	Materiaal	Aantal	Monster	Verzamel wijze	Tekenvel nr	Opmerkingen
1	04-04-11	1							aw			troffel		uit de bouwvoor aanleg kijkgat west
2	04-04-11	2							aw			troffel		uit de bouwvoor aanleg kijkgat west
3	04-04-11	4							aw			troffel		uit de bouwvoor aanleg kijkgat oost (kleipijp!)
4	04-04-11	1							gls			troffel		uit de bouwvoor aanleg kijkgat west
5	04-04-11	1	1		16				gls			troffel		
6	04-04-11	1	1		16				aw			troffel		2 zakken!
7	05-04-11	1							aw			troffel		aanleg vlak 1 bouwvoor, ca. 40 m uit van westgrens v/d put
8	06-04-11	8							aw			troffel		aanleg vlak 1 bouwvoor, vanaf 18m uit westen
9	06-04-11	8							aw			troffel		aanleg vlak 1 bouwvoor, vanaf 15m uit westen
10	06-04-11	8							aw			troffel		aanleg vlak 1 bouwvoor, ca 4m vanuit het westen
11	06-04-11	8							aw			troffel		aanleg vlak 1 bouwvoor, 9 m vanuit het westen
12	06-04-11	3 west			26				aw			troffel		
13	06-04-11	2 west					Laag 7		aw			troffel		
14	07-04-11	3 west			26		veenlaag		aw			troffel		
15	07-04-11	3 west							aw			troffel		uit rommelige laag onder bouwvoor
16	07-04-11	4			27		Laag 5		bouwmat			troffel		
17	07-04-11	4			27		Laag 10		hout			troffel		bewerkt!
18	07-04-11	4			27		10		hout			troffel		
19	07-04-11	3 west			26		12		hout			troffel		

Blad1

20	08-04-11	2 west		22		5	bouwmat			troffel		
21	08-04-11	2 oost		21			aw			troffel		onderin spoor

Bijlage 12: Vondstenlijst D0

Vondstenlijst DO

OM Nummer: 46299
 Projectcode: 2011-03/14
 Plaats/Gemeente: Eerde/Ommen
 Toponiem: Kasteel Eerde

Vondst nr	Datum	Put nr	Vlak nr	Vak nr	Spoor nr	Vulling nr	Profiel/ laag	Punt vondst	Materiaal	Aantal	Monster	Verzamel wijze	Tekensnel nr	Opmerkingen
22	19-04-11	9	1						aw					stort
23	19-04-11	9	1						mt					stort
24	19-04-11	9	1						mt					kofferplaatje, stort
25	20-04-11	16	1						mt					aanleg put uit bouwvoor
26	20-04-11	16	1		55				bot					uit onderste laag
27	20-04-11	8	1						aw					aw uit proefsleuf (WP8)
28	20-04-11	9	1		51				ker					uit S51, bij uitnemen van het spoor
29	09-05-11	17	1		74				bot					bij couperen
30	09-05-11	9	1		26				aw					bij afwerken spoor
31	16-05-11	18			80				mix					bij het afwerken voor het spoor.
32	16-05-11	11			43				mix					bij het afwerken voor het spoor.
33		14							aw					bij het aanleggen van het vlak, vondstnummer pas bij het schrijven van het rapport uitgeschreven.

Bijlage 13: Determinatielijst

voorst nr	oording (ABR)	baksel	vorm	type/ productieplaats	Rand	Bodem	Wand	overig	aantal	kleur (op breuk)	versiering	plaats versiering	plaatse glazuur	diameter	verbrand	daterings oede	datering	opmerkingen
1	KER	roodbakend	bloempot			1	2		3	oranjerood						NTB/C	18e-19e	
1	KER	roodbakend	indet		1				1	oranjerood						NTB/C		
1	KER	roodbakend	indet		1				1	oranjerood			op rand			NTB/C		fragment roodglazuurd aardewerk
1	KER	talence	bord		1				1	wit			volledig			NTB/C	18e-19e	
2	KER	porselein	Zalfpotje (?)			1			1	wit			volledig			NTB/C		
3	KER	steengoed					4		4	grjs	kobaltblauw, bloemmotief	buiten	volledig zoutglazuur			NTB/C	18e-19e	
3	KER	porselein	bord		1				1	wit			volledig			NTC	19e	wit porseleinen bord, zowel rand, viak, standing als spiegel
3	PIJP	pijpaarde	pijpekop						1	cremewit						NTB/C	18e-19e	merkje op hiel, nadere determinatie is mogelijk.
6	KER	steengoed	Mineraalwaterkruik		1	1			2	grjs			buiten			NTC		fragmenten van 2 kruiken, 1e hals, schouder en oor en de 2e slechts schouder fragment
6	KER	steengoed	indet		1				1	grjs			volledig			NTC		industrieel, gresbulsachtig
6	KER	roodbakend	voorraadpot	nederrijn	5				5	oranje	mangaan en kamstreken	buiten	volledig loodglazuur			NTC	1850-1900	twee verticale worstoren en een schenklip.
6	KER	roodbakend	voorraadpot	nederrijn	1				1	oranje/grjs	mangaan en kamstreken	buiten	volledig loodglazuur			NTC	1850-1900	
6	KER	roodbakend	voorraadpot	nederrijn	4				4	oranje	mangaan en kamstreken	buiten	volledig loodglazuur			NTC	1850-1900	één worstoor
6	KER	roodbakend	bloempot			1			1	oranje						NTC		drie gaten in de bodem
6	KER	roodbakend	indet	Bergen op Zoom			1		1	oranje			binnen volledig, buiten half			NTC	1881 of later	stempel, BOZ met drie plusjes erboven in een cirkel.
6	KER	roodbakend	kom	Fries (?)	3				3	lichtoranje			volledig loodglazuur			NTC		3 verschillende individuen, 1 is archeologisch compleet. Heeft het nummer 6 onderin gekrast.
6	KER	roodbakend	kop/kom		3				3	rood	slb	binnen egaal, buiten golven op schouder	volledig loodglazuur			NTB/C		
6	KER	roodbakend	grape		4				4	lichtoranje			zoutglazuur, buitenzijde deels			NTC		4 fragmenten van drie grote grappen. Horizontale worstoren. Deels glazuur buitenzijde. Roetaanslag. Krassen op bodem. Gebruikt
6	KER	roodbakend	indet			1			1	secundair Zwart			loodglazuur binnen, buiten spaarzaam			NTB/C		standviak, duidelijke roetaanslag en krassen op binnenzijde bodem. Kachelpan?
6	KER	witbakend	indet	Frankfurt (?)		1			1	lichtroze	mangaan	buiten	loodglazuur, volledig			NTB/C		
6	KER	witbakend	test		3				3	wit	koper	buiten	loodglazuur, volledig			NTB/C		3 verschillende individuen. Twee met radstempels op de rand.
6	KER	witbakend	indet		1	3	1		5	wit	koper	buiten	loodglazuur, volledig			NTB/C		één linboor
6	KER	witbakend	kom		1				1	wit	koper en mangaan	buiten	loodglazuur, volledig			NTC	1850-1950	diverse motieven aan de buitenkant, voorafgaand aan het bakproces aangebracht.
6	KER	Industrieel wit	bord	Tunstall Engeland	1				1	wit	Blauw drukdecor		tin, volledig			NTC	1837-1897	beeldmerk, Vintage J.M.&S.; staat voor John Meir & Sons uit Engeland.
6	KER	Industrieel wit	bord		6	1			7	wit	Blauw drukdecor		tin, volledig			NTC		5 individuen, waarvan 2 sterke overeenkomsten tonen met het bovenstaande exemplaar.
6	KER	Industrieel wit	kop		3				3	wit			tin, volledig			NTC		3 koppen, 1 archeologisch compleet
6	KER	Industrieel wit	zalfpot		1				1	wit			tin, volledig			NTC		grote zalfpot, archeologisch compleet

AARDEWERK

6	KER	industrieel wit	kom		4		1		5	wit			tin, volledig			NTC		grote wijde kom
6	KER	porselein	indet		4				4	wit			Veldspaat glazuur			NTC		parelmoerwit, geen duidelijk vorm uit te halen
6	KER	porselein	kop		1				1	wit	groene lijnen buiten, gouden rand binnen		Veldspaat glazuur			NTC		
6	KER	porselein	kom		1				1	wit	groen drukdecor onderglazuur, goudluster bovenglazuur		Veldspaat glazuur			NTC		oosters drukdecor, spat kobalt onder glazuur, lijkt niet bedoeld.
6	KER	porselein	schaal		2				2	wit	blauw decor onderglazuur		Veldspaat glazuur			NTC		zeer grove beschliding en zeer grof baksel. Bruine lijn over rand.
6	KER	porselein	indet		1				1	wit			Veldspaat glazuur			NTC		apart voorwerp, geen herkenbare vorm
7	KER	roodbakend	indet				1		1	rood	slibengobe		loodglazuur, volledig			NTC		
7	KER	industrieel wit	bord		1				1	wit	Blauw drukdecor		tin, volledig			NTC	1837-1897	beeldmerk, Vintage J.M.&S.; staat voor John Meir & Sons uit Engeland.
7	KER	steengoed	pot			1			1	grijs			spaarzaam zoutglazuur					
8	KER	steengoed	mineraalwaterkruik						1				zoutglazuur			NTC	1850-1900	intact. Stempel met Selters Nassau rond een adelaar met FR op de borst. Onder oor aan achterkant staat: num 97
8	KER	roodbakend	bloempot			1			1	oranje			loodglazuur binnen.			NTC		
9	KER	steengoed	mineraalwaterkruik			1			1	grijs			zoutglazuur			NTC	1850-1900	alleen een bodem
9	KER	industrieel wit	bord		1				1	wit	Blauw drukdecor		tin, volledig			NTC	1837-1897	beeldmerk, Vintage J.M.&S.; staat voor John Meir & Sons uit Engeland.
9	KER	industrieel	zalfpotje		2				2	oranjeroze	stempel en witte engobe		tin, volledig			NTC		stempel zegt MAILLE. Rue Violet 50. PARIS. (mogelijk staat er 59, laatste cijfer is slecht te lezen)
10	KER	steengoed	Kan (?)	Raeren	1				1	donkergrijs			zoutglazuur			NTB	16e-17e	
11	KER	industrieel wit	bord		1				1	wit	Blauw drukdecor		tin, volledig			NTC		
11	KER	industrieel wit	bord			1			1	wit	Blauw drukdecor		tin, volledig			NTC		slechts de rand van een beeldmerk te zien. Zelfde bord als de andere VINTAGE J.M.&S
11	KER	industrieel wit	bord			1			1	wit	groen drukdecor		tin, volledig			NTC		
12	KER	steengoed	kan	Siegburg		1			1	grijs						LMEB	14	standing, mogelijk van Jacobakan. Vroeg Steengoed.
13	KER	steengoed		Siegburg				1	1	grijs						LMEB	14	fragment van een lintoor. Vroeg steengoed.
14	KER	steengoed		Siegburg		1			1	grijs						LMEB	14	afgebroken fragment van een standing. Vroeg Steengoed.
15	KER	roodbakend	bloempot?		1		1		2	oranjerood			loodglazuur, volledig			NTC		1 individu, grof baksel, duidelijke harde krassen aan de binnenzijde. Mogelijk grape secundair als bloempotgebruikt.
15	KER	roodbakend	grape?		2		1		3	rood			loodglazuur, volledig			NTC		1 individu, grote grape, iets roetsaanslag aan de bodem.

AARDEWERK

15	KER	roodbakend	deksel		2				2	oranjerood	mangaan	buiten	loodglazuur, volledig			NTC		twee deksels, op 1 exemplaar aanzet van een handvat te zien.
15	KER	industrieel wit	bord	Petrus Regout	1				1	wit			tinglazuur, volledig			NTC	1879	1 individu, beeldmerk: P. Regout, Maastricht. Met in centrum A 1836.
15	KER	industrieel wit	bord	Petrus Regout	1	1			2	wit	Blauw drukdecor	buiten	tinglazuur, volledig			NTC	1860-1880	1 individu, blindmerk (half) maastricht, beeldmerk op onderzijde vlag.
15	KER	industrieel wit	bord	Société Ceramique	3				3	wit			tinglazuur, volledig			NTC	1870-1895	1 individu, beeldmerk, Société Ceramique Maastricht rond een leeuw.
22	KER	grjsbakend				1			1	grjjs						LMEB	14e-15e	bodem met een vlakke en lage standring.
27	KER	steengoed	pot	Westerwald	2	5	1		8	grjjs	kobaltblauw	buiten	zoutglazuur, volledig			NTB/C	18e-19e	zeer waarschijnlijk 1 pot, verticaal worstoort, standviak, 3 horizontale blauwelijnen, op schouder blauwe versieringen. (G2-Pot-7 volgens Deventer systeem)
27	KER	roodbakend	grape/bloempot	Fries (?)	3		1		4	lichtoranje			volledig loodglazuur			NTB/C		bodem ontbreekt, vorm van pot daarom niet volledig duidelijk. 2 verticale toegeknepen worstoren, iets uitstekend over de rand. Buitenzijde op 90 graden van de beide oren een bloemmotief van 9 stippen. Buitendiameter van de rand is 33,5 cm.
27	KER	roodbakend	grape/bloempot	Fries	2		3		5	oranjerood			loodglazuur binnen,			NTB/C		dikke drupers loodglazuur aan de binnenzijde. Geen oor of bodem.
27	KER	roodbakend	indet		1		2		3	lichtoranje			loodglazuur					losse fragmenten roodbakend aardewerk.
27	KER	witbakend	bord		1	9			10	wit	bruine lijnen, silversiering met zier en koper oxide	bovenkant	loodglazuur			NTB/C	18e-19e	sterk verveerd, standviak, tekst op vlag (verdwenen). Sterk verveerd, silversiering op de spiegel van het bord.
27	KER	industrieel wit	Sanitair (?)		2	2		2	6	wit			tinglazuur, volledig			NTC	19e/20e	groot voorwerp, dikwandig. Lijkt vierkant of rechthoekig, met afgeronde hoeken. Aan de buitenzijde heeft applique in de vorm van een wapenschild gezeten. Het voorwerp lijkt het meest op een wasbak/gootsteen.
27	KER	industrieel wit	kop		1				1	wit			tinglazuur, volledig			NTB/C	18e/19e	fragment van een kop of kom.
27	KER	porselein	indet		1				1	wit			Veldspaat glazuur			NTC		fijn porselein, helemaal blank, vorm is onduidelijk.
28	KER	steengoed	kan	Siegburg		1	6		7	lichtgrjjs						LMEB	14e	verschillende fragmenten, deels passen. Valt niet uit te sluiten dat de fragmenten tot 1 individu behoren, maar lijkt er niet op. Geen bios, geen zoutglazuur.
30	KER	steengoed	indet	Siegburg			2		2	grjjs						LMEB	14e	twee fragmenten siegburg steengoed
32	KER	steengoed	kan	Siegburg		1	2		3	grjjs						LMEB	14e	drie fragmenten van steengoed kannen, één fragment heeft een aangezette rand op de overgang half/buik, mogelijk onderdeel van een zogenaamde Jacobakan.

METAAL

vondstnr	codering (ABR)	Metaal	Beschrijving voorwerp	aantal	completeid	daterings-code	datering	opmerkingen	tokenen?	conserveren/ restaureren?
6	MXX	ijzer		1			NTC	lange pen: betonijzer/spijker/haring	nee	nee
23	MXX	koper/brons	beslag	1				koper of brons beslag		
24	MXX	blik	kofferplaatje	1	compleet		NTC	kofferplaatje Nederlandsche Spoorwegen		
25	MXX	ijzer	hoefijzer	1				hoefijzer met spijker restanten erin vastgeroest. Ca 15 cm breed, zeer groot.		

BOUWMATERIALEN

vondstnr	codering (ABR)	Baksel	Beschrijving (vorm, type, stempel etc.)	aantal	wand/rand	afmetingen in mm	daterings-code	datering	opmerkingen
1	BOUWMAT	ROOD	dakpan	1	1				fragment dakpan
16	BOUWMAT		baksteen	1					fragment baksteen, dikte 5 cm. Grofgemagerd, licht gewicht, bros, zachtgebakken.
20	BOUWMAT		baksteen	1					niet compleet, breedte is 11,5 dikte is 5,5. bros baksel, slechte kwaliteit.
21	BOUWMAT		dakpan	1					2 fragmenten van één dakpan. Buitenzijde, donkerbruin/paars (mangaan) loodglazuur. Binnenzijde, geen glazuur.
31	BOUWMAT		baksteen	6					6 fragmenten van bakstenen, niet compleet. Enkele te hard gebakken. Formaten variëren zeer sterk. Alleen breedte x hoogte was mogelijk. Grootste is 15,5x8,5 kleinste is 12x6,5.
31	BOUWMAT		dakpan	1					fragment van een dakpan, zeer fragmentarisch
31	BOUWMAT	natuursteen		1					Mogelijke een sluitsteen. Niet mooi, wel bewerkt.

GLAS

vondstnr	volgnr	codering	codering (spec)	vorm	type	R	B	H	W	G	D	opmerking D(ivers)	aantal	kleur	versiering	plaats versiering	afm. (mm)	daterings-code	datering	opmerkingen
4		GLS		vensterglas		3					16		19	ligr				NTB/C		fragmentarisch
5		GLS		fles			1						1	brgr				NTC		tekst op bodem luidt: (met de klok mee:) H Hoekveld (eronder tegen de klok in:) Zwolle
5		GLS		fles				2					2	brgr				NTC		mogelijk hoort één hals bij de bovenstaande fles
5		GLS		fles			2						2	brgr				NTC		twee flessebodems, één met een erg diepe ziel. De ander erg dikwandig.
5		GLS		beker			2						2	blank				NTC		twee whiskey glazen, 1 is arch compleet
5		GLS		voet			1						1	blank	gefacetteerd			NTC		voet van bokaal of schaal, te zwaar voor een wijnglas.
5		GLS		fles			1						1	blank				NTC		bodem van een flesje
27		GLS		fles					2				2	bruin				NTC		bruin glas van een fles
27		GLS		fles					2				2	groen				NTC		groen glas van een fles, veel bubbels in het glas.
27		GLS		potje		1			5				6	blank				NTC		glas van een potje, rond is zeer grof afgewerkt en veel dikker dan de wandfragmenten.

ORGANISCH

vondstnr	codering (ABR)	soort	beschrijving	voorwerp (bewerkt)	aantal	datering	opmerkingen
17	HOUT			spie			bewerkt stuk hout, mogelijk een spie
18	HOUT						afgekapt balkje, sterk verweerd
19	HOUT						afgekapt balkje, sterk verweerd
26	ODB						fragmentarisch, vermoedelijk deel van een onderbeen. Dierlijk.
28	ODB	kaak	fragment kaak				fragment van een onderkaak. Dierlijk.
29	ODB				18		zeer fragmentarisch
29	ODB	tanden			10		10 fragmenten van tanden, sommige zijn compleet. 1 individu, vermoedelijk schaap/geit.
31	ODB	tanden			1		kies van een koe of paard
32	ODB	tanden			8		tanden van een dier, vermoedelijk schaap/geit
32	ODB	bot	onderkaak		2		2 fragmenten van een onderkaak, dierlijk.
32	HOUT						